

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра романської філології

**ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРИВАЦІЇ
У РОМАНАХ Л. КАПУАНИ
(НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ “ДЖАЧІНТА” ТА
“МАРКІЗ РОККАВЕРДІНА”)**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ОС «магістр»

студентки II року навчання

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,

спеціальності 035 «Філологія»,

спеціалізації 035.052 «Романські мови та

літератури (переклад включно), перша -
італійська»,

ОНП «Італомовні студії та переклад,
англійська мова»

Анастасії СЕЛІВЕРСТОВОЇ

Науковий керівник:

д. філол. н., професор кафедри романської
філології

Валерія ОХРИМЕНКО

Рецензент:

к. філол.н., доцент кафедри
романської філології

Ольга ТОЛСТОВА

«Допущено до захисту»

Протокол № 10 засідання кафедри

романської філології від 27 квітня 2023

Завідувач кафедри _____ **Ірина СИТДИКОВА**

Київ-2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА СЛОВОТВОРУ ТА ДЕРИВАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ	7
1.1 Визначення термінів «словотвір» і «деривація» в лінгвістиці.....	7
1.2 Способи словотвору в італійській мові.....	14
1.3 Значення і смисл лексичної одиниці.....	23
1.4. Комуникативно-прагматична парадигма в лінгвістиці і категорії лінгвопрагматики.....	27
Висновки до першого розділу	33
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРИВАЦІЇ У РОМАНАХ ПРЕДСТАВНИКА ВЕРИЗМУ Л. КАПУАНИ	36
2.1 Лінгвістичні особливості веризму та стиль Л. Капуани.....	36
2.2 Лінгвопрагматичні особливості деривації у романі Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна»	40
2.3.Лінгвопрагматичні особливості деривації у романі Л. Капуани «Джачінта».....	54
2.4 Порівняльна характеристика особливостей вживання дериватів у романах Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта».....	58
Висновки до другого розділу	62
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Усі зміни у житті людей знаходять свій відбиток у мові. У свою чергу, мова змінюється разом із розвитком суспільства. З часом вона удосконалюється – певні поняття стають застарілими та виходять з обігу, а замість них з'являються нові: таким чином, змінюється та оновлюється її лексичний склад. Мова є основним засобом спілкування. За допомогою мови люди розуміють одне одного, висловлюють свої думки, передають почуття та емоції, а також знання та досвід від покоління до покоління.

Зазвичай кожна історична епоха викликала певні зміни у лексичному складі мови. Змінювалися структури слів, словосполучення набували інших значень, з'являлися нові морфеми, від яких згодом утворювалися нові лексеми. Із часом такий процес творення від існуючих у мові та їх форм нових слів або форм з новим значенням чи відтінками значень за допомогою відповідних лексико-граматичних засобів отримав назву словотвору, або деривації. Деривація – це творення похідних слів від слова-основи.

Словотвір (також деривація, морфологія слова) – розділ мовознавчої науки, що вивчає структуру слів і способи їх творення. Словотвір як окремий розділ науки про мову вивчає зв'язки й структурні типи слів, їх морфемний склад, структуру і способи деривації.

Як галузь наукового дослідження словотвір сформувався у другій половині ХХ століття (Клименко Н.Ф.; Кочерган М.П.). Термін «деривація» був введений у вживання польським дослідником Є. Куриловичем у першій третині ХХ ст. для опису словотвірних процесів. Оскільки словотвір як окремий розділ науки існує відносно нещодавно, серед дослідників виникає чимало питань як теоретичного, так і практичного характерів, які потребують уваги з огляду на спрямованість мовознавства до обширного дослідження мови як динамічної відкритої системи.

Питаннями особливостей словотвору в різний час займалися як вітчизняні науковці-мовознавці (І. Селіванова, В. Несенко, Ф. Фляйшер, М. Степанова, Є. Карпіловська, М. Чередниченко, Р. Смаль-Стоцький, В. Сімович, Я.-Б. Рудницький, О. Ізюмов, В. Ільїн, І. Ковалик, Л. Юрчук та інші), так і зарубіжні

(В. Виноградов, І. Бодуен де Куртене, О. Кубрякова, Л. Щерба, М. Дардано, П. Трифоне; Ф. Монтерміні, С. Скалізе, Н. Гранді). Словотвірні моделі досліджували М. Брус, Н. Іщенко, Г. Новак, С. Семенюк.

Актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що у сучасному мовознавстві переважна більшість досліджень з дериватології присвячена лексичним новотворам. У результаті аналізу наукової літератури із зазначеної проблематики було виявлено, що явища деривації в італійській мові на матеріалі літературних творів епохи веризму, зокрема, в лінгвопрагматичному аспекті, є недостатньо вивченими. З огляду на зазначене тема дослідження є актуальною.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є однією зі спроб проаналізувати явище деривації в італомовній художній літературі епохи веризму, дослідити лінгвопрагматичні особливості деривації в італійській мові на матеріалі романів Л. Капуани «Джачінта» та «Маркіз Роккавердіна», при цьому приділяючи увагу низці лінгвістичних питань, які продовжують викликати інтерес у дослідників.

Об'єктом дослідження виступають деривати та деривативні конструкції, які досліджуються у контексті комунікативно-прагматичної парадигми з урахуванням тогочасних етнографічних, історичних та культурологічних компонентів суспільного життя півдня Італії, описаного у літературі веризму в романах Л. Капуани.

Предметом дослідження є лінгвопрагматичний потенціал афіксальних дериватів.

Матеріалом дослідження є романи італійського письменника-вериста Луїджі Капуани «Джачінта» та «Маркіз Роккавердіна».

Метою магістерської роботи є дослідити явище словотвору та лінгвопрагматичні особливості деривації у романах Л. Капуани «Джачінта» та «Маркіз Роккавердіна».

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячені словотвору, та з'ясувати значення основних лінгвістичних дефініцій у сфері словотвору;
- проаналізувати визначення термінів «словотвір» та «деривація» у контексті зміни лінгвістичних парадигм;
- схарактеризувати основні види деривації в італійській мові;
- визначити лінгвістичні особливості епохи веризму та особливості стилю Л. Капуани;
- дослідити лінгвопрагматичний потенціал функціонування дериватів у романах представника італійського веризму Луїджі Капуани «Джачінта» та «Маркіз Роккавердіна».

До основних **методів дослідження** теми, які були використані в роботі, належать описово-аналітичний метод з прийомами компонентного аналізу, метод контекстуального аналізу, порівняльний метод.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні лінгвопрагматичних особливостей дериваційних аспектів слів і словосполучень в італомовній художній літературі епохи веризму на основі аналізу художніх текстів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у відповідних розділах курсів зі стилістики, лексикології, теоретичної і практичної граматики, перекладознавства, а також у навчально-методичній роботі (при розробці навчальних і методичних посібників із зазначених дисциплін).

Апробація роботи. Матеріали дослідження було представлено у науковій статті «*Лінгвопрагматичні особливості функціонування афіксальних дериватів у літературі веризму (на прикладі роману Л. Капуани “Il marchese di Roccaverdina”)*» та у доповіді на науковій конференції – VII Всеукраїнські наукові читання за участю молодих учених «*Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи*».

Структура дипломної роботи визначається її метою та поставленими в ній завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел.

У першому розділі здійснюється аналіз праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячених словотвору, розглядається визначення основних лінгвістичних дефініцій у сфері словотвору, розглядається структура лексичного значення, розмежовуються поняття «значення» і «смісл» лексичної одиниці, а також особливості комунікативно-прагматичної парадигми у мовознавстві та категорії прагматики.

У другому розділі розглядаються лінгвістичні особливості епохи веризму та особливості стилю представника італійського веризму Л. Капуани, досліджується лінгвопрагматичний потенціал афіксальних дериватів на матеріалі романів представника італійського веризму Л. Капуани «Джачінта» та «Маркіз Роккавердіна» та здійснюється порівняльна характеристика особливостей вживання дериватів у зазначених романах.

У висновках наведено результати досліджень. Робота має 73 сторінки. Список використаних джерел нараховує 80 позицій.

РОЗДІЛ 1. ВИВЧЕННЯ ЯВИЩА СЛОВОТВОРУ ТА ДЕРИВАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

1.1 Визначення термінів «словотвір» і «деривація» в лінгвістиці

У процесі розвитку мова зазнає постійних змін. Наразі мову розглядають як джерело для розуміння особливостей людського світосприйняття, а вивчення мов світу, як зазначав Гумбольдт, називають «всесвітньою історією думок та почуттів людства» [13, с. 27]. Видатний мовознавець О. О. Потебня розвиває загальні положення Гумбольдта, особливу увагу приділяючи творчій природі мови, її динамічній сутності, завдяки якій вона безупинно розвивається [цит. за: 30, с. 37].

Протягом всієї історії людства саме мова була основним засобом комунікації та єдиним способом вираження почуттів, емоцій і думок. Історичний розвиток зумовив появу нових мовних правил і норм, що, у свою чергу, привело до утворення нових форм слова та зміни лексичного складу мови.

Процес словотворення став ключовим у фазі активного розвитку мови, адже із кожним днем кількість нових слів або словесних форм стрімко зростала, а словниковий запас поширювався. І від тих часів до сьогодні словотворення є продуктивним процесом творення нових слів та відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному мовознавстві.

Словотвір – це розділ науки про мову, який вивчає структуру слів і способи їх творення. Це процес творення від існуючих у мові та їх форм нових слів або форм з новим значенням чи відтінками значень за допомогою відповідних лексико-граматичних засобів. Словотвір ще називають деривацією. У цілому, «деривація» означає відхилення від основної траєкторії руху, відхилення від основного значення. Деривація у лінгвістиці – це творення похідних слів від слова-основи [55].

Деривація як термін має латинське коріння: *derivare* – «походити, спускатися» було утворено від *de* – «із, від» і *rivus* – «потік, течія». Через старофранцузьку мову, де *dérivation* означало «догляд, поворот», лексема

dérivation була запозичена в німецьку за походженням англійську мову, де як *derivation* набуло значущість «висновок, освіта, деривація» [76].

Словотвір як окремий розділ науки про мову вивчає зв'язки й структурні типи слів, їх морфемний склад, структуру і способи деривації. Відповідно до визначення словника Garzanti деривація – це процес утворення нового слова від того, що вже існує, за допомогою суфіксів або префіксів [51].

Вивченням теоретичних питань словотвору у ХХ ст. займався ряд як вітчизняних мовознавців, серед яких І.І. Ковалик, С.П. Бевзенко, В.О. Горпинич, А.П. Грищенко, Л.Л. Гумецька, Т.М. Возний, Я.В. Закревська, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, П.І. Білоусенко, так і зарубіжних, зокрема, М. Дардано, П. Тріфоне; Ф. Монтерміні, С. Скалізе, Н. Гранді та інші. Велика кількість науковців сприяла появі ряду статей, монографій, окремих досліджень із діалектного словотвору, а також стала основою для формування нового погляду на словотвір як самостійну сферу мовознавства, відокремлену як від морфології, так і від лексикології. З'являється позиція, що «і чисто морфологічний, і чисто лексикологічний підходи до словотвору є обмеженими». Віднесеність словотвору до певної категорії мовознавства взагалі обмежує використання різних методів вивчення словотвору. Однак у будь-якому випадку словотвір включає у себе взаємодію двох рівнів – морфологічного та лексичного [9, с. 6].

М. Степанова розглядає «словотвір в системі мови, який є тісно пов'язаним як з граматиною, так і з лексикою, оскільки глибоке вивчення словотворчих засобів дає можливість точніше розглянути лексичний склад мови» [42, с. 98]. Натомість І. Бодуен де Куртене вивчає словотвір із двох боків: як науку про словотворчі суфікси та як теми або основи.

П. І. Білоусенко зазначав, що процес словотворення необхідно досліджувати у двох аспектах:

1) як способи утворення нових слів («як можна робити нові слова» – Л.В. Щерба);

2) як вивчення попередньо створених слів («як зроблені нові слова» – М.М. Шанський) [7, с. 14-15].

Оскільки словотвір як окремий розділ науки існує відносно нещодавно, серед науковців виникає чимало питань і теоретичного, і практичного характеру, які потребують уваги з огляду на спрямованість мовознавства до обширного дослідження мови як динамічної відкритої системи. Фактично, починаючи з другої половини ХХ століття, визначаються основні поняття і терміни цієї мовознавчої дисципліни, встановлюються її межі, з'ясовуються нові напрями досліджень. Проте серед дослідників, у цілому, не існувало спільної думки про місце словотвору серед інших мовознавчих дисциплін. Наприклад, О. Потебня розглядав словотвір у складі лексикології; В. Виноградов, О. Шахматов та І. Ковалик вважали словотвір самостійним розділом науки про мову; М. Ломоносов, Л. Булаховський та інші вважали, що вчення про словотвір є одним із розділів морфології.

Словотвір як окремий розділ мовознавства формується протягом останніх десятиліть. Як галузь наукового дослідження словотвір сформувався у другій половині ХХ століття [20, с. 618; 26, с. 24-40]. Власне, про необхідність виокремлення словотвору як самостійного розділу мовознавчої науки в українському мовознавстві вперше заговорив професор І.І. Ковалик, зазначаючи це у своїх дослідженнях ще в 1950-х роках. А у 1970-х роках дериватологія остаточно виділяється як самостійний розділ у лінгвістиці – вона вже мала чітко визначений предмет дослідження, власну проблематику, яка, натомість, не стосувалася жодної іншої галузі науки.

Український мовознавець І. Ковалик стверджував, що самостійність науки про словотвір полягає у вивченні законів творення слів на базі моделей і зразків, наявних у системі слів, які належать до словникового складу мови. Однак І. Ковалик у своїх дослідженнях зазначає, що сам термін «словотвір» може мати не одне значення. Він розглядає словотвір, по-перше, як систему словотвірної будови мови, яка утворювалася за своїми внутрішніми законами протягом усього історичного розвитку мови; по-друге, як вчення про словотвірну будову мови як мовознавчу дисципліну. Перше значення – словотвір як система словотвірної

будови мови – є первинним, а друге – словотвір як вчення про словотвірну будову мови – вторинним [17, с. 36].

У лінгвістичній традиції словотвір розглядався як розділ граматики разом з морфологією та синтаксисом, як частина морфології або як окрема наука, тісно пов'язана з граматиною та лексикологією.

О.М. Бортнічук, І.В. Василенко, Л.П. Пастушенко у праці «Словотворення в сучасній англійській мові» зазначають: «Словотвір – це розділ мовознавства, що вивчає процеси, способи, типи і правила творення слів, продуктивність, активність і закономірності вживання словотворчих засобів і словотвірних моделей. Він тісно пов'язаний з іншими розділами мовознавства – фонетикою, граматиною, лексикологією і стилістикою. Цей взаємозв'язок і взаємозалежність визначаються системним характером мови» [8, с. 198].

Французький мовознавець Андре Мартіне, зокрема, висловив думку про недостатність поділу граматики тільки на фонологію, морфонологію і морфосинтаксис для повного мовного аналізу. Науковець підкреслив логічність дотримання статусу автономності морфології, яка традиційно охоплює різнохарактерні проблеми варіантності позначень (signifiants), зачислюючи до них варіанти синтагматичного плану, а також синтематичного – власне деривацію і словоскладання [72].

Загалом можна констатувати, що нині місце словотвору – саме в системі інших лінгвістичних дисциплін. Звичайно, деякі процеси й особливості словотворчого аналізу залишаються досить незрозумілими, що, з одного боку, пов'язано зі складністю процесів словотвору, а з іншого – тлумачення подібних явищ у мовознавців відбувається по-різному.

Насамперед, словотвір дуже пов'язаний з лексикологією – їхній зв'язок прямий і безпосередній: саме лексичні одиниці мови за своїм морфемним складом, будовою і способами деривації (тобто словотвору) є предметом словотвору. Більше того, має великий вплив й історичний розвиток лексики, коли відмирають одні слова, що виражають застарілі поняття, і з'являються інші

слова для позначення нових понять. Він часто супроводжується зміною продуктивності окремих засобів словотвору [21].

На думку українських учених А. Загнітко, В. Познанської, З. Омельченка та інших, словотвір також може мати декілька дефініцій. По-перше, це утворення (деривація) похідних слів (які також мають назву деривативів) від спільнокореневих слів і, як результат, встановлення формально-сміслового співвідношення між дериватом і його твірною базою. По-друге, словотвір розглядають як розділ мовознавства, що досліджує словотвірні відношення в мові, в першу чергу формальної і смислової похідності. По суті, відповідно до цього визначення словотвір є тим самим, що і дериватологія. У процесі словотвірного аналізу встановлюється рівень похідності слова, визначається його словотвірна база та структура слова, розглядається спосіб словотворення і словотвірне значення [18].

Як відомо, О.О. Потебня вважав мову основним засобом мислення та своєрідним «проміжним світом», зазначаючи: «Як окреме слово стає між людиною та предметом, так і вся мова між людиною та природою, що на нього впливає». Власне, слово виходить із суб'єктивного сприйняття і «є відбитком не самого предмета, а натомість його відображенням у душі», тобто у ньому поєднуються як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори; це, у свою чергу, зумовлює всю глибину значення та неможливість його повноцінного розуміння через значну кількість імпліцитних змістів [цит. за: 30, с. 38].

Словотвір – це слова, спеціально утворені за допомогою певних процесів. Власне, Юле визначає процес словотвору як спосіб утворення нових слів за допомогою старих слів [78, с. 53-59].

Деякі мовознавці також вивчають словотвір як підсистему мови, що займається вивченням процесів побудови нових похідних одиниць відповідно до певної схеми чи моделі. При цьому вони вважають, що процес словотвору також має на меті встановлення морфемного складу слів, їх структури та шляхів їх творення (деривації) [46, с. 84-88].

Відповідно до позиції сучасних мовознавців, словотвірна система – це організована сукупність пов'язаних між собою різноманітних підсистем. Це сукупність взаємопов'язаних елементів (одиниць), організованих певними типами відношень. Словотвірна система складається з найпростіших одиниць (морфеми й композиції морфем – похідні слова) та більш складних, або комплексних, одиниць (словотвірні пари, словотвірні типи, словотвірні категорії, словотвірні ланцюжки, словотвірні синтагми, словотвірні гнізда, словотвірні парадигми) [12, с. 59].

Як уже було зазначено, словотвір також називають деривацією. Термін «деривація» був введений у вживання польським дослідником Є. Куриловичем у першій третині ХХ ст. для опису словотвірних відносин. Автор розглядав два типи деривації – лексичну та синтаксичну. До лексичної деривації належало таке співвідношення слова-основи і похідного слів, у якому вони мали різні лексичні значення. На противагу, синтаксична деривація мала на меті збереження значення слова-основи і похідного слів, але їх синтаксичні функції були різні [25]. Дериваційний потенціал мовних одиниць різного рівня, по суті, визначає динамічний характер їх функціонування, є рушійною силою в їх розвитку та перетворенні, що в кінцевому підсумку надає усій мовній системі динамізм та нестійкість.

Рівень розвитку будь-якої мови здебільшого визначається рівнем розвитку її словотвірної системи, появою нових словотвірних моделей слів, зростанням або спаданням їх продуктивності та багатьма іншими чинниками словотвірного процесу.

Теорія словотвору є одним із основних розділів науки про мову, який вивчає не лише повний комплекс засобів творення нових мовних одиниць, але й окремі структури та моделі в їх сучасному вигляді та історичному розвитку. Лінгвісти відзначають, що в будь-якій мові не припиняється процес її поповнення новими словами. Тому словотвір відтворює всі зміни у мовознавстві, яких наука зазнає й до сьогодні [2, с. 79-83].

Однак процес утворення нових слів, особливості деривації та зміни дериватів у різні часові періоди, екстралінгвальні й інтралінгвальні чинники, що зумовлюють словотвірний процес, – усі ці аспекти не досить достатньо вивчені й проаналізовані в лінгвістиці. Варто зазначити, що у результаті історичного розвитку деривати також набували нових значень. Все це зумовлено новим поглядом на словотвір як самостійну сферу мовознавства, відокремлену як від морфології, так і від лексикології. Словотвір – це наука, що вивчає закони творення слів на базі моделей (зразків), наявних у системі мови. Зміст і предмет словотвору не присутні у жодній іншій науці.

Словотвір пов'язаний із морфемікою, семасіологією, лексикологією, морфологією, етимологією, стилістикою, когнітологією, етнолінгвістикою, соціолінгвістикою, комунікативною лінгвістикою, проте він також є незалежним, існує самостійно, є відокремленим від інших наук.

У різні періоди історії мовознавства ставлення до словотвору як до окремого розділу науки змінювалося. У роки лінгвістичних досліджень словотвір розглядався як основний аспект мовної структури, і правильність і логіка були їх критеріями якості мовних феноменів.

У XIX столітті в контексті парадигми порівняльно-історичного мовознавства тлумачення словотвору дещо змінилося: дослідження словотвору стали пов'язувати з вивченням історії мов та їх еволюції, і навіть із проблематикою національних мов. У той же час з'явилося багато критичних робіт, які ставили під сумнів правильність і логічність мовних форм, що утворилися..

У XX столітті у контексті генеративної парадигми у лінгвістиці словотвір набув чималої важливості у лінгвістичних дослідженнях. Словотвірні моделі та правила стали використовуватися для розвитку комп'ютерних програм, покращення автоматичної обробки природної мови та створення нових мовних форм. Також змінні соціальні умови та глобальний контакт мов принесли нові тенденції у розвиток словотвору.

На сучасному етапі важливу роль словотвір відіграє саме у контексті комунікативно-прагматичної парадигми. Словотвір є важливим компонентом досліджень лінгвопрагматичного спрямування, що передбачає залучення до аналізу категорій лінгвопрагматики, зокрема, дейксису, пресупозиції, мовленнєвих актів, складників комунікативної ситуації.

Варто зазначити, що деривати, наприклад, дозволяють читачеві зрозуміти ставлення автора твору до героїв, до їхніх вчинків, поведінки, а також ієрархію населення певної місцевості певної епохи, стосунки між представниками різних верств населення, відношення до героїв в залежності від їхньої праці, способу життя та соціального статусу.

Деривація, як і словотворення, відіграє велику роль у створенні мовної картини світу, а отже, і апарат деривації бере участь у цих процесах. Не все відображається за допомогою мови і не вся інформація, що надходить ззовні, має бути пропущена через мовні форми. Відповідно, можна вважати, що деривати формують певну підсистему у свідомості людини, що займається додатковою обробкою інформації про навколишній світ і одночасно накопичує цю інформацію в узагальненому вигляді.

Отже, підсумовуючи вище зазначене, можна сказати, що існує велика кількість суперечностей щодо визначення понять словотвору і деривації та їхнього лінгвістичних статусів. У нашій роботі за основу беремо визначення О.М. Бортнічука, І.В. Василенка, Л.П. Пастушенка, які зазначають, що словотвір – це розділ мовознавства, що вивчає процеси, способи, типи і правила творення слів, продуктивність, активність і закономірності вживання словотворчих засобів і словотвірних моделей. Щоб визначити лінгвістичну сутність деривації, потрібно вивчати це неоднозначне і складне мовне явище з різних аспектів, беручи до уваги основне значення слова-основи та досліджуючи зміни у контексті дискурсу чи відповідної комунікативної ситуації.

1.2 Способи словотвору в італійській мові

Дериваційні закономірності розвитку мови значною мірою залежать від особливостей кожної мови. Разом з тим, спорідненість мов, виражена тією чи

іншою мірою, та функціональність мови дозволяють розглядати деривацію як загальну характерну рису комунікаційного процесу.

Зокрема, Мельничук О.С. констатує, що у всіх слов'янських мовах активно використовуються чотири основні способи словотвору: афіксація, конверсія, аббревіація і складання. При цьому для всіх слов'янських мов характерна перевага визначених способів словотвору або їх різновидність в окремих частинах мови. Однак усі слов'янські мови належать до групи синтетичних мов. Натомість італійська мова належить до групи аналітичних мов.

Аналітичні мови – відповідно до морфологічної типології – це різновид мов, яким властиве окреме вираження лексичних і граматичних значень, коли перше представлено повнозначними словами, друге – службовими, допоміжними, а також зв'язками, порядком слів, інтонацією тощо [37].

Порівнюючи з іншими сучасними мовами, еволюція італійської мови відбувалася в особливих умовах. До середини ХІХ століття джерелом формування лексики італійської мови була винахідливість та оригінальність тогочасних письменників і поетів, які збагачували літературу своїми творами. Значно менше мову поповнювали терміни, вживані представниками науки і мистецтва. Тільки після Другої світової війни в Італії відбулися суттєві зміни в економічній та соціальній сферах, у сфері освіти та інформаційних технологій. Телебачення, радіо, періодичні видання взяли на себе функцію поширення економічних та політичних новин, а також були законодавцями стилю та нових тенденцій у всіх сферах життя. Поява великої кількості дериватів була зумовлена потребою позначити нові поняття, явища та предмети, освоєні соціумом.

Оскільки мова й сьогодні дедалі розвивається, у суспільстві з кожним днем з'являються нові слова та словосполучення. У новій мові використовуються нові слова, які можна віднести до однієї з лінгвістичних галузей морфологічного аспекту, а саме до процесу словотвору. У процесі словотвору досліджуються деякі з основних процесів, за допомогою яких утворюються нові слова, такі як деривація, префіксація та суфіксація тощо. Відповідно до Джорджа Юля, процес

словотвору, який сприяє утворенню нових слів, називається деривацією [78, с. 57].

В італійській лінгвістиці словотвір означає процес створення нових слів із тих, що вже існують. Слова-деривати, які також у мовознавстві називаються похідними одиницями, є складнішими за будовою, ніж базові слова, оскільки вони зазвичай є результатом додавання похідних морфем. Існує кілька видів словотвору в італійській мові, які включають деривацію, словоскладання, конверсію, скорочення та акронім. Словотвір стосується ряду механізмів і процесів, які використовує мова для утворення слів (більш технічно їх називають лексемами), і це дозволяє безперервно збагачувати словниковий запас мови.

Як уже було зазначено, згідно з визначенням словника Garzanti **деривація** – перший та найбільш вживаний спосіб словотвору – це процес утворення нового слова від того, що вже існує, за допомогою суфіксів або префіксів [51]. До основи слова додається певний афікс (чи афікси) і, таким чином, утворюються різні форми того самого слова.

У сучасній лінгвістичній науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення «спосіб словотворення». Ми оперуватимемо дефініцією цього поняття, зазначеною українським мовознавцем І.І. Коваликом. Як лінгвістичний термін способи словотвору означають різні за структурою способи і методи творення нових слів у результаті використання всіх наявних у певній мові засобів словотворення. Способи словотвору – це комплексна система використання різноманітних структурних засобів словотвору та способів утворення похідних слів з їх словотвірними структурами – словотвірних форм і словотвірних значень на всіх етапах розвитку мовлення [23, с. 26]. Спосіб словотвору — це більше, ніж словотвірний тип, класифікаційна одиниця, яка об'єднує ряд типів, що характеризуються одним типом форманта (префіксом, суфіксом, постфіксом тощо), абстрагуючись від конкретних матеріальних втілень цього форманта у декількох видах [1, с. 2].

Різні словотвірні способи формувались у різні періоди розвитку мови і мають різне походження. Найбільш давнім, як зазначається, є спосіб суфіксації.

Він виникає в ранній індоєвропейській період у результаті перетворення самостійних лексичних елементів в суфікси, які потім почали регулярно використовуватися при утворенні нових похідних слів. Префіксація розвивалась в період розпаду індоєвропейської прамови і виділення її із складу праслов'янської мови, в якій окремі слова стали поступово закріплюватись за дієсловами, потім за іменниками, перетворюючись таким чином у префікси [65, с. 23]. Спосіб складання характерний головним чином майже для всіх частин мови; він виник ще в індоєвропейській мові, але окремі його різновиди з'явилися пізніше і у праслов'янській, і в окремих слов'янських мовах.

Афіксація широко представлена в італійській мові та є найбільш продуктивною словотвірною моделлю. Як зазначають дослідники, “афіксам належить первинна функція творення слів. Інші засоби у цій ролі є вторинними” [80, с. 177]. Афіксом називають морфему, яка приєднується до кореня та виконує функцію утворення слів. По суті, афікс – це загальне поняття для префіксів, суфіксів та деяких інших частин слова [45, с. 168]. В Енциклопедії мови та лінгвістики вказано, що афікс – це морфема, яка межує з коренем, але не є ним; афікс виступає перш за все складовою частиною слова, а не фрази чи речення [67, с. 83]. Традиційно афікси поділяються на префікси, які передують формі, до якої приєднуються, та суфікси, які слідують їй, та інфікси, які знаходяться в її складі [73, с. 9]. При цьому суфіксація в італійській мові, як і в більшості індоєвропейських мов, є основним способом деривації. Відсутність мов без суфіксів підтверджує, що суфікси є у певному сенсі «найбільш прототиповими» афіксами.

Варто також зазначити, що переважна частина односкладових слів в італійській мові – це продуктивні, словотворчі корені, за допомогою яких утворюються нові, похідні слова. У той час як корінь є відносно самостійна частина слова, афікси – це завжди залежні структурні елементи. І суфікс, і префікс мають семантичне навантаження, проте вони не вживаються у вигляді незалежних мовних одиниць (за винятком їх стилістичного вживання).

Утворення слів італійською мовою може відбуватися за допомогою різних процесів, кожен із яких приводить до утворення певного типу слів.

В італійському мовознавстві існує поняття «*alterazione*», що декодується як *зміна, перекручування*, та вказує на часткову модель суфіксації, з якою початкове значення слова змінюється не загалом, а лише в деяких аспектах (кількість, якість, думка мовця). Зокрема, слово *donna* має абсолютно різні змінні форми: *donnetta; donna; donnaccola; donnaccia; donnacchera*. І кожне з новоутворених слів має своє емоційне забарвлення. Тож, явище зміни відіграє основну роль для вираження емоційної оцінки та судження, особистих поглядів та ставлень мовця до описаного чи зображеного.

Достатньо часто в італійській мові афікси додаються до основи слова, щоб передати різноманітні засоби для вираження емоційно-образних стилістичних відтінків. Наприклад, слова зі зменшувально-пестливими або збільшувальними суфіксами використовуються для передачі різноманітних емоцій, висловлювання ставлення до предмета чи героя, його оцінки чи характеристики. Таким чином, зменшувальні та збільшувальні суфікси, стаючи носіями емоцій та оцінок, перетворюються на емоційно-оцінні суфікси суб'єктивної оцінки [31, с. 487-490].

Розглядаючи суфіксацію як найпоширеніший спосіб словотвору, варто зазначити, перш за все, що суфіксом називається деривативний (похідний) елемент, що приєднується до основи, який є або був продуктивним елементом словотвору. Це формотворчий елемент слова з функціями похідності та морфологічної та семантичної детермінації, що складається з однієї або кількох фонем чи складів, розміщених після кореня чи теми [61]. Суфікс має лексико-семантичне значення, але не має ознак окремої частини мови чи слова. Але достатньо часто за допомогою суфікса розрізняються лексико-граматичні класи слів, наприклад: суфікси *-abile, -ibile, -oso* вказують на належність слова до прикметникової групи (*amabile, credibile, pericoloso*); суфікси *-are, -ere, -ire* завжди вживаються у дієсловах (*amare, credere, morire*); суфікси *-zione, -mento* показують приналежність лексичної одиниці до групи іменника (*affirmazione,*

movimento). Суфіксація дозволяє утворювати як слова, що належать до того ж морфологічного класу, що є похідними, так і слова, що належать до різних морфологічних класів. Утворені лексичні одиниці можуть утворюватися від іменників, тому ми говоримо про деномінальні суфікси (*braccio* → *bracciale*), від дієслів – девербальні суфікси (*giocare* → *giocatore*), від прикметників, деад’єктивальні, або відприкметникові, (*gonfio* → *gonfiore*) а від прислівників – деадвербіальні (*indietro* → *indietreggiare*), тоді як, з огляду на свою власну природу, похідна лема може бути номінальною, ад’єктивною або вербальною.

Однак також існує особливий тип суфіксації, який змінює значення слова в кількості, якості або оцінці. У залежності від того, що саме ми прагнемо висловити – збільшення, зменшення, погіршення тощо – існують збільшувальні, зменшувально-пестливі, принизливі та пейоративні (згрубілі) суфікси. Саме ці суфікси надають конотацію слову; це, як правило, емоційно конотативні суфікси: зокрема, демінутивні, або зменшувально-пестливі, суфікси *-etto*, *-ino* додаються для того, щоб показати меншу або зменшену версію оригінального об’єкта. Вони можуть вказувати на кількісне зменшення або використовуватися з метою додавання емоційної конотації, вказуючи на суб’єктивні відчуття, наприклад: *casa* – *casetta*, *ragazzo* – *ragazzetto*, *tavolo* – *tavolino*, *paese* – *paesino*.

Серед різноманітних вживань зменшувально-пестливих суфіксів є також випадки, коли вони виконують певну комунікативну функцію. Зокрема, щоб пом’якшити певний наказ або трохи підлабузнитися із проханням (так званий diminutivo sociale):

- *Sta’ fermo un attimino.*
- *È possibile avere uno sconticino?* [60].

Щоб применшувати щось, хоча б справляючи враження применшення, (diminutivo di modestia):

- *Ho una casettina con piscina a Montecarlo.*

Для висловлення іронії (diminutivo ironico):

- *Ha un caratterino!* [57].

Натомість збільшувальні суфікси *-one*, *-accione* вказують на кількісне або якісне збільшення, виражаючи певну зверхність, маючи також негативну конотацію по відношенню до предмета чи героя: *libro – librone*, *casa – casona*, *grasso – grassone*, *furbo – furbacchione*. При творенні змінених іменників часто відбувається зміна роду при додаванні збільшувальних чи зменшувальних суфіксів (*una stanza – uno stanzone*, *la febbre – un febbrone*).

Проте в італійській мові є ще одна група суфіксів, яка називається пейоративами, або згрубілими, суфіксами – вони вказують на кількісне або якісне погіршення. Як правило, додаються до іменників (*carattere – caratteraccio*), прикметників (*giovane – giovinastro*), прислівників (*male – malaccio*). Вони виражають зневажливе чи осудиве ставлення до предмета чи героя, слово із пейоративним суфіксом зазвичай має негативну конотацію.

Однак, у залежності від ситуації суфікси *-accio* і *-astro*, особливо у процесі комунікації, набувають емоційного чи іронічного значення, аж ніяк не принизливого:

- *Wojtylaccio!* (Беніні під час фестивалю в Санремо у 1980)
- *Cuginastro, come stai?* [58].

У деяких випадках змінене слово набуває значення, що відрізняється від значення слова-основи (наприклад, *cartone* і *cartuccia*, що утворюються від слова *carta*). Не так часто зустрічається ця зміна в прикметниках: *caro-carino*; *lungo-lunghetto*; *dolce-dolciastro* та ін.; прикметники, змінені за допомогою збільшувального або пейоративного суфікса, є переважно іменниками: *un villanzone*, *un ignorantaccio*. Змінені дієслова зустрічаються рідше: *canticchiare*, *vivacchiare*, *leggiucchiare* (від слів *cantare*, *vivere*, *leggere*) та подібні, в яких суфікс має зменшувально-пестливу, пом'якшувальну або трохи навіть принизливу конотацію (*підспівувати*, *виживати*, *читати час від часу та з невеликим зусиллям*) [56].

Особливий тип дериватів представлений парасинтетичними дієсловами, які утворюються від іменників або прикметників шляхом одночасного додавання

префікса та флективної морфемі, представленої дієслівним інфінітивом, напр. *vecchio* → *invecchiare*, *bianco* → *imbiancare*.

Парасинтетичне дієслово відрізняється від дієслова, що походить від іншого дієслова, через додавання префікса, оскільки відповідного дієслова без префікса не існує: *ribalenare* ← *balenare*; *invecchiare* ← *vecchiare*.

Коли змінене слово набуває чіткого значення відносно основного слова, що є не зовсім очікуваним, складаючись з основи та афікса, ми стикаємося з процесом лексикалізації, з походженням іншого «лексичного слова» (наприклад, *calza* → *calzino*; *spazzola* → *spazzolino*).

Змінені слова, які зазнали лексикалізації, вносяться у словник як самостійні, автономні слова (наприклад, *spazzolina* – не «будь-яка маленька щітка», а «маленька щітка зі специфічними характеристиками та функціями»; *spazzolino* – «будь-яка маленька щітка»).

В італійській мові при зміні слова часто відбувається зміна роду (наприклад, *borsa* → *borzone*, *voce* → *voce/vocino*).

Словоскладання (composizione) призводить до створення нового слова (наз. складеним словом) з уже існуючих слів, які можуть вживатися в реченні самостійно (наприклад, «вільні слова», «самостійний», «цілий»):

За допомогою словоскладання в основному утворюються:

- іменники, що складаються з: двох іменників (*capotreno*, *pescecane*), іменника та прикметника (*cassaforte*, *pellierossa*, *altopiano*), дієслова та іменника (*schiaccianoce*, *portaombrelli*), прийменника та іменника (*dopoguerra*, *senz'atetto*), два дієслова (*saliscendi*, *fuggifuggi*);
- прикметники, що складаються з двох прикметників (*gialloverde*, *sordomuto*);
- дієслова, що складається з іменника та дієслова (*capovolgere*).

Утворення без додавання деривативного афікса слова, що належить до частини мови, відмінної від основи, називається **конверсією**. По суті, конверсія, або зміна категорій, – це процес, за допомогою якого слово змінює частину мови, не зазнаючи змін у своїй формі, наприклад: дієслово *piacere* → іменник (*il*)

piacere; прикметник *rosso* → іменник (*il*) *rosso*; прикметник *forte* → прислівник *forte*; дієслово *abbasso* → вставне слово *abbasso!*. Таким чином, конверсія може технічно визначатися як «процес транскатегоризації», не змінений за допомогою афіксів.

Акроніми (*RAI* від *Radio Audizioni Italiane*, *CD* від *compact disc*) і так звані «*parole macedonia*» (*Federcalcio* від *federazione italiana giuoco calcio*, *Coldiretti* від *coltivatori diretti*), тобто слова, утворені шляхом з'єднання частин слів, які не збігаються ні з літерами, ні з початковими складами послідовності слів, в яких вони є. Вони відрізняються від інших процесів словотвору, окрім того, що є результатом процесів скорочення, також тим, що вони зазвичай є штучно створеними, тоді як формування мови зазвичай відбувається спонтанно в процесі мовленнєвої діяльності мовців.

Абревіація – це спосіб скорочення слів або фраз шляхом збереження першої літери кожного слова. Зокрема: «*Ufficio Postale*» (поштове відділення) → «*U.P.*». До речі, абревіацією називається графічне скорочення слів для збільшення часу та простору та для збереження лексичної енергії (наприклад, *s.* для *santo*, *prof.* для *professore*, *c. p.* для *codice penale*, *FF.AA.* для *forze armate*, *v.* для *vedi*, *c. m.* для *corrente mese* тощо).

Скорочення слів, а не нові слова породжують менш формальні варіанти існуючих слів (*moto* від *motocicletta*, *tele* від *televisione*, *Samp* від *Sampdoria*).

З усього вище зазначеного робимо висновок, що утворення слів італійською мовою може відбуватися за допомогою наступних способів: деривації, словоскладання, конверсії та абревіації, а також скорочення та акронімів. Вибір способу словотвору залежить від контексту та потреб мовця, але у будь-якому випадку необхідно знати правила та особливості італійського словотвору, щоб вживати слова із правильною конотацією та відповідною емоційністю у певній комунікативній ситуації. Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що словотвір в італійській мові є дуже динамічним і творчим процесом, який дозволяє постійно розширювати свій словниковий запас і

висловлювати нові та інноваційні поняття, виражаючи при цьому ставлення як до самого предмета, так і до співрозмовника.

1.3 Значення і смисл лексичної одиниці

Як уже було зазначено, О.О. Потебня вважав мову живим організмом, який постійно розвивається та вдосконалюється. Вивчаючи питання про походження слова, вчений насамперед шукав його первісний образ і при завжди цьому звертався до давньої семантики, аби не загубити значення слова-основи [28, с. 16]. Власне, він розглядав розвиток значень слова з вихідного процесу у процесі деривації. У різних контекстах слово може набувати різних значень, проте, як правило, ці значення дуже тісно пов'язані з основним значенням слова. О. О. Потебня вказував на важливість суспільної практики людини у формуванні нових значень слова на основі його внутрішньої форми [цит. за: 24]. Окрім того, варто зазначити, що мовознавець вказував і на необхідність розрізняти поняття «внутрішня форма», «значення», «смисл» стосовно кожної лексичної одиниці.

Продуктивним джерелом змінного смислу похідних слів є *внутрішня форма слова*. О. О. Потебня зазначав: «У слові є два змісти (*смисли*): один, який ми раніше називали об'єктивним, а тепер можемо назвати ближчим етимологічним значенням (*смыслом*) слова, яке завжди включає в себе одну ознаку. Другий, суб'єктивний смисл, у якому ознак може бути багато» [цит. за: 15]. Власне, тому при процесі деривації слово має властивість змінювати своє *значення*, проте, у будь-якому випадку, перш за все необхідно звертатися до слова-основи для розуміння основного значення та смислу слова. Пов'язуючи внутрішню форму лексичної одиниці із семантичним процесом, мовознавець інтерпретує її в термінах значення. У такій єдності *внутрішньої форми і значення* окреслюється чи не найскладніший аспект лінгвістичної сутності обох цих складників словесної структури [47, с. 97].

До певного моменту поняттю *значення* приділялося набагато більше уваги, ніж поняттю *смислу*, яке часто знаходилося поза межами наукових досліджень.

Як відомо, неодноразово намагалися прибрати поняття «смислу» зі сфери наукового аналізу, оскільки воно розглядалося як синонім значення.

Чимало дослідників абсолютно різних сфер і наукових напрямів вивчали різницю між поняттями *значення* і *смысл*. Серед них найбільшим попитом користуються праці Г. Щедровицького, Г. Фреге, М. Бахтіна, Р. Павіленіса, Л. Вітгенштейна, М. Хайдеггера, Е. Гуссерля; Л. Виготського, А. Лурії, А. Леонтьєва; М. Вебера, Н. Лумана, А. Шютца, А. Бондарко, Г. Богіна, О. Потебні та ін. Вперше питання про співвідношення значення і смыслу порушив німецький логік Г. Фреге, представник «аналітичної філософії». Він зазначав, що кожне ім'я позначає (називає) який-небудь об'єкт (який називається значенням, денотатом або референтом імені) і виражає певне значення. У своїй класичній праці «Смысл і денотат» він вказує, що денотат, або *значення*, є реальністю, яку виражає текст (знак), або судження про неї; натомість *смысл* – це спосіб встановлення денотата, тобто сигніфікат. У свою чергу відомий філософ Л. Вітгенштейн вважав, що саме по собі ім'я не несе у собі смыслу чи значення, воно має лише референтів; однак як тільки ім'я з'являється у конкретному вживанні, його *смысл* ніби виходить назовні [62].

Різниця між *значенням* і *смыслом* також була зазначена Л.С. Виготським приблизно століття тому. На його думку, *смысл* слова є первинною реальністю як для мовця, так і для слухача: вона унікальна і невичерпна, оскільки за нею стоїть розуміння світу і внутрішньої структури особистості в цілому; належить певній особистості при певних обставинах. Водночас *смысл* слова є соціально орієнтованим і соціально підкріпленим. Певна частина *смыслу*, яка закарбовується у «колективній пам'яті», й утворює мовне значення. Відповідно, *значення* слова – це абстракція різних *смыслів* певного слова, що використовується різними людьми в різних контекстах [62].

Натомість Р. І. Дудок вважає наступним чином: на його думку, *смысл* – це цілісне уявлення, яке є вираженням повного розуміння, у тому сенсі, що воно охоплює всю структуру змісту, служить свого роду його коротким описом і утворює зі змістом єдине ціле. *Смысли* є основою формування *значень*, у тому

числі концептуальних. Метафора разом з іншими засобами утворює нову концептуальну сферу, яку можна розглядати лише в межах конкретної ментальної парадигми. Обидві ці категорії утворюють необхідний баланс у розумінні субстанції. Тобто значення близьке до змісту, *смысл* – до ситуації з її особистісною складовою. Конкретне значення має певна мисленнєва структура, яка, у свою чергу, асоціюється з цим *смыслом*. Основна властивість *смыслів* полягає в тому, що їх можна відновити, проаналізувати та маніпулювати ними для формування нових конструкцій [15, с. 22-25].

Іншу думку має В. Н. Манакін, заслужений мовознавець. Він розмежовує поняття *значення* і *смыслу*, зазначаючи, що цей розподіл логічно передбачає і виділення двох рівнів аналізу семантики слова: це рівень структури лексичного значення та рівень *смыслової* структури слова. Перший стосується закріплених у певній мові значень та їхніх складників, у той час як другий включає у себе структуру лексичного значення та її елементи і, відповідно, орієнтується на його концептуальне сприйняття в межах певного дискурсу чи ситуації [30, с. 218].

Фактично, можна сказати, що *смысл* має два основних типи: як ментальне утворення (у цілому в певній мовній культурі) та як конкретний зміст (який слово отримує у певному дискурсі чи ситуації).

Відповідно до вище зазначеного, *смысловая* структура слова ґрунтується на різних ознаках, які сприяють утворенню глибинних відношень у лексичній семантиці. Як зазначав Г. Пауль, одним словом можна назвати чимало уявлень про властивості та дії, але вони є складниками, оскільки будь-яке уявлення про предмет обов'язково включає в себе уявлення про його властивості [34, с. 101].

Розглянемо інтерпретацію значення через *смысл*. При інтерпретації поняття *смысл* передбачається уявлення та розуміння мовного знака як окремого. Інакше кажучи, під *смыслом*, на відміну від *значення*, розуміється індивідуальне розуміння мовного знака. Приріст індивідуальності визначається тим, що таке розуміння (*значення*) є ситуативно-контекстуальним. У такому разі умови реалізації мовного знака визначаються контекстуально щодо певної ситуації, що склалася (прагматичний компонент), з чого можна зробити висновок, що

значення лексичної одиниці є об'єктивним відображенням дійсності, тоді як *смысл* – це збільшення суб'єктивних компонентів значення, що визначаються прагматичною складовою.

Структура лексичного значення слова постійно розвивається та змінюється. У цілому, значення слова передає закріплене знання про предмет. А от *смысл* слова може змінюватися та варіюватися у різних ступенях залежно від структури та розвитку мови. Межі смислової структури лексичної одиниці визначаються в результаті семантичної співвіднесеності з іншими важливими елементами контексту [30, с. 222]. У нашій роботі керуватимемося тлумаченням В.М. Манакіна про розмежування значення і *смыслу*, який зазначає, що значення стосується закріплених у певній мові значень та їхніх складників, а *смысл* включає у себе структуру лексичного значення та орієнтується на його концептуальне сприйняття в межах певного дискурсу чи ситуації.

Проте також необхідно згадати про компоненти лексичного значення. Окреслюючи контури *смыслу* слів, потрібно виявити відмітні ознаки на рівні основних компонентів змістовної структури слова, а також особливості реалізації лексичних значень, які виходять за рамки стійких системних відносин.

Структуру лексичного значення, як зазначає В.М. Манакін, складають такі основні компоненти: 1) когнітивний, або предметно-логічний; 2) граматичний; 3) стилістичний; 4) конотативно-прагматичний; 5) компонент, що регулює сполучні можливості слова. Кожен із зазначених компонентів визначається приналежністю до тої чи іншої частини мови, особливостями словотвірної структури, специфікою стилістичної маркованості, експресивними властивостями та іншими ознаками. Усі основні та вхідні компоненти значення можуть бути представлені відповідними семами як одиницями абстрактного рівня лінгвістичного аналізу [30, с. 156-157, 182-185].

Предметно-логічний компонент (або когнітивний) є основним у структурі лексичного значення, бо містить у собі лінгвістичну модель поняття про предмет або явище, що позначаються словом. У лінгвістиці цей компонент отримує різні

термінологічні значення, як-от: предметно-логічна віднесеність, понятійний зміст, предметно-логічна частина, зміст, логіко-предметне значення (концепт).

Граматичний компонент лексичного значення є своєрідним перетином лексичного і граматичного у слові. Відповідно до О. Потебні, граматичною формою слова називається елемент значення слова. Вона є однорідною з його речовим значенням. Результат цієї однорідності полягає в умовній матеріалізації лексичного (корінь слова) та граматичного значень (так звані граматичні форманти) [30, с. 183].

Сказане вище свідчить про те, що межі, що поділяють лексичне та граматичне у слові, досить широкі, а саме слово існує в цілісності всіх своїх складових компонентів. Між лексичними і граматичними значеннями у системі мови існує певна взаємодія - вони взаємопов'язані між собою. І саме граматична функція (значення), як правило, є основною ознакою для розмежування лексичного значення слів у їхній цілісності.

Із вище зазначеного робимо висновок, що необхідно розрізняти поняття *смислу* і *значення* для повного розуміння як складників лексичної одиниці, так і особливостей її вживання у певному контексті чи дискурсі. Варто звертати увагу і на структуру лексичного значення та компоненти, з яких вона складається, щоб правильно виділяти особливості словотвірної структури та експресивний потенціал лексичної одиниці.

1.4 Комунікативно-прагматична парадигма в лінгвістиці і категорії лінгвопрагматики

Термін «прагматика» (від грец. “*справа*”, “*дія*”) був уведений у науковий побут одним із засновників семіотики – загальної теорії знаків – Ч. Моррісом. Прагматика досліджує поведінку знаків у реальних процесах комунікації. У цілому, прагматичні дослідження розглядають різні питання, зокрема, проблему дейксису, правила мовної поведінки та їх роль у формуванні імпліцитних смислів висловлювання, пресупозицію та інші види імпліцитних значень.

Прагматизація значення мала важливі наслідки: значення висловлювання стало вважатися невіддільним від прагматичної ситуації, а значення багатьох

слів почали визначати через комунікативну спрямованість мовленнєвого акту. Значення слова стало вивчатися у поєднанні з комунікативною спрямованістю мовленнєвого акту, по суті, як знаряддя, яким ми користуємося [77, с. 175]. Цей підхід почав використовуватися і для виокремлення значення оцінних слів та суб'єктивної лексики, якими були наповнені тексти практичного міркування.

Оцінні слова виступають корисним матеріалом для обґрунтування прагматичної концепції значення. Будучи прямо пов'язані з суб'єктом, що говорить, і відображаючи його позиції та інтереси, вони в той же час регулярно вживаються у висловлюваннях, як ситуації вибору (прийняття рішення) і спонукання до дії. Оцінка тісно пов'язана з комунікативною спрямованістю мовленнєвого акту, що програмує дію.

Одним з важливих явищ, що відноситься до категорії прагматики, є пресупозиція. По-перше, визначення пресупозиції спирається на поняття істинності, а істинним чи хибним може бути лише висловлювання: поза мовленнєвим актом фактично ніяке речення не має істинного значення, як мінімум через наявність у ньому дейктичних елементів. По-друге, якщо розглядати пресупозицію як компонент смислу, то її введення до складу тлумачень вимагає особливої рамки, а модальні рамки включаються у сферу прагматики.

Як зазначає Арутюнова [4, с. 21-38], пресупозиція входить у широкий клас імпліцитних семантичних компонентів речення. Однак також варто розрізняти ті компоненти змісту речення, які відображають мету його використання у висловлюваннях з тією чи іншою ілокутивною функцією та, відповідно, виконують певний мовленнєвий акт – спонукання, питання, ствердження тощо. У той же час пресупозиції не властиво змінюватися залежно від контексту – як правило, вона є сильнішою за контекст. Прагматична презумпція є прагматичною, оскільки її зміст завжди пов'язаний як мінімум з однією з прагматичних складових мовленнєвого акту.

Як уже було зазначено, до проблем прагматики також належить питання дейксису. Текст, як правило, наповнений елементами дейксису. Дейктичним

називається такий елемент, у якого до складу значення входить ідентифікація об'єкта – предмета, місця, ситуації тощо – через його ставлення до мовленнєвого акту, його учасників чи контексту [71, с. 637]. За Ч. Моррісом за будь-якого розуміння слова «смысл» смысл дейктичного елемента залежить від ситуації його вживання: у будь-якому випадку денотат дейктичного елемента неможливо встановити без мовленнєвого акту – він визначається через відношення об'єкта до мовленнєвого акту або просторово-часових характеристик [32, с. 45-97]. Власне, тому для розуміння смислу речення з дейктичними елементами необхідно звертатися до контексту або відповідної комунікативної ситуації чи мовленнєвого акту.

Власне, мовленнєвий акт є основою спілкування людей: словосполучення і речення отримують певне лексичне наповнення від мовця і починають переносити конкретну інформацію. Власне, англійський філософ Дж. Остін, котрий вивчав мовленнєві акти, зазначив три рівні, на яких вони здійснюються: локутивний, ілокутивний та перлокутивний. Загалом, теорія мовленнєвих актів зазначає рівень інформативності спілкування, залежність автора від адресата чи навпаки, офіційність комунікації тощо.

Для того щоб мовленнєвий акт відбувся, на думку Остіна, треба, перш за все, побудувати граматично правильне змістовне речення з певних слів, фактично, посилення на обговорювану дійсність (локуція), а також забезпечити висловлювання бажаною комунікативною спрямованістю на певну реакцію та наслідки (ілокуція) і створити нову ситуацію, використовуючи засоби мовленнєвого акту через вплив на свідомість чи поведінку адресата (перлокуція) [68, с. 114].

Головним нововведенням трирівневої схеми мовленнєвого акту, запропонованої, перш за все, Дж. Остіном, безсумнівно, є поняття ілокуції. Як відомо, учень Остіна, Дж. Серль зосередив свою увагу саме на ілокуції: по суті, це висловлювання, що несе у собі певний намір. Локуція була об'єктом вивчення всіх семантичних теорій в лінгвістиці, що моделювали співвідношення між ізольованою пропозицією та її смыслом, а точніше, псевдо-смыслом -

теоретичним конструктом, абстрагованим від цілого ряду аспектів смислу, що передається при вживанні речення [54].

Але варто зауважити, що сказане про локуцію не стосується референції, яку Дж. Остін включав у поняття локуції. Референцію, тобто співвіднесеність із зовнішнім світом, має в загальному випадку лише речення, що вживається у мовленні, або висловлювання. У свою чергу, перлокуція - це вплив мовлення на думки і почуття аудиторії, і, власне, вплив на дії та вчинки людей - це той аспект мовленнєвого акту, яким з давніх-давен займалася риторика. Тільки поняття ілокуції фіксує такі аспекти мовленнєвого акту та змісту висловлювання, які неможливо досягнути ні через формальну семантику, ні через риторику в традиційному розумінні. Відповідно, саме поняттю ілокуції в теорії мовленнєвих актів приділяється найбільша увага.

Дж. Остін не дає точного визначення поняття ілокутивного акту. Вперше вводячи в обіг це поняття, він лише наводить приклади ілокутивних актів – питання, відповідь, інформування, запевнення, попередження, призначення, критика тощо. Він намагається знайти різницю між локуцією та ілокуцією, і врешті-решт доходить до першого положення: основною ознакою, за якою ілокутивний акт відрізняється від локутивного, є ознака цілеспрямованості, про що і говорив згодом Дж. Серль. Однак із часом Дж. Серль виділив такі прагматичні типи мовленнєвих актів:

- *репрезентативи*, або *асертиви* – це мовленнєві акти натяку та моралі, мета яких – «розповісти, як справи»;
- *комісиви* – мовленнєві акти, мета яких – зобов'язати мовця що-небудь зробити;
- *директиви* – спроби з боку мовця змусити слухача щось зробити: наказ, прохання, рада, вимога, запрошення і т. д.:
- *експресиви* – мовленнєві акти, що виражають психологічний стан мовця (співчуття, вибачення, привітання, побажання, жаль);

- *декларативи* – мовленнєві акти, коли певна ситуація існує за допомогою конкретного показника ілокутивної сили (присвоєння звань, оголошення, призначення тощо) [40, с. 181-185].

Власне, слід зазначити, що, мабуть, недолік теорії мовленнєвих актів полягає не у самому понятті акта, а в тому, що у роботах Дж. Остіна та його послідовників він розглядається досить вузько, у відриві від широкого контексту процесів комунікації. До змісту поняття «прагматика», що тлумачиться у широкому значенні, входить не лише проблематика ілокутивного акту, а й проблематика процесу висловлювання, зокрема такі компоненти, як адресат та адресант повідомлення, ситуація комунікації тощо.

Непрості зв'язки об'єктивного світу, як правило, глибоко приховуються і не можуть бути охоплені одним чуттєвим спогляданням – лише образне мислення допомагає їх помітити та зрозуміти. Саме думки, що автор вкладає у слова та речення, відображають об'єктивну дійсність, реакції людей на ті чи інші події, показують накопичений життєвий досвід, тому у самостійних дериватах чи деривативних конструкціях відтворюються не лише об'єктивні предмети, але й індивідуальне ставлення мовця до предмета чи людини. Деривативні конструкції починають досліджуватися не просто у тексті, а у дискурсі, у лінгвістичній комунікативно-прагматичній парадигмі.

У цілому, у мовознавстві наукова парадигма набуває значення підходу до розгляду мови, сукупності принципів її дослідження, прийнятих у певній мовознавчій спільноті відповідно до культурно-історичного і філософського контексту епохи.

Формування комунікативно-прагматичної парадигми вплинуло на переорієнтацію лінгвістичних досліджень на аналіз людського фактору в мові, діяльності та телеологічної поведінки мовної системи в комунікативному середовищі. З того часу мову почали вважати способом досягнення людиною успіху, оптимізації інтерактивних стосунків мовців у комунікативній ситуації, дискурсі. Комунікативно-прагматична наукова парадигма характеризується сприйняттям об'єкта в його взаємодії з середовищем як діяльності,

функціонування системи. Функціоналізм у лінгвістиці передбачає вивчення мови як активного, цілеспрямованого живого організму, представленого численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації [38].

Керуючись твердженням Т. Куна про те, що «у лінгвістиці, і взагалі в гуманітарних науках, парадигми не замінюють один одного, але накладаються одна на одну і співіснують одночасно, ігноруючи одна одну» [27, с. 11]. У сучасному мовознавстві не існує однозначності щодо розрізнення парадигм, зміна яких і становить історію мовознавства. Різні науковці виділяють різні види наукової парадигми, зокрема, можна зустріти наступні класифікації: наприклад, іманентно-семіологічна, теоантропокосмічна та антропологічна парадигми (В. Постовалова); психологічна, історична, системно-структурна та соціальна парадигми (Ю. Караулов); порівняльно-історичне мовознавство, генеративізм, структуралізм, комунікативно-прагматична парадигма і когнітивна парадигма (О. Кубрякова); порівняльно-історична, системно-структурна і антропоцентрична (В. Маслова). У нашому дослідженні ми спиратимемося на класифікацію О. Кубрякової, а саме розглядати лінгвопрагматичний потенціал деривативних конструкцій у комунікативно-прагматичній парадигмі.

Комунікативна лінгвістика стала новою науковою парадигмою в рамках системно-структурної лінгвістики, яка, як наука, почала формуватися у другій половині ХХ ст. Комунікативна лінгвістика – це новий напрям сучасної науки про мову, предметом якого є процес комунікації людей з використанням живої природної мови, а також з урахуванням усіх наявних складових комунікації (фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, ситуативних та ін.) [5, с. 8]. Саме комунікативна лінгвістична парадигма має великий вплив на явище словотвору та на різноманітність і кількість дериватів, котрі утворюються у процесі спілкування, оскільки основними питаннями цієї наукової парадигми є питання про загальні закони комунікації, специфіку комунікації у залежності від соціальних, культурних чи професійних умов, структуру мови (мовного коду) у процесах спілкування, особливості взаємодії вербальних і невербальних засобів

комунікації, а також питання про методи дослідження мови і засобів інших семіотичних систем у процесах комунікації.

У лінгвістичній комунікативно-прагматичній парадигмі досліджувані нами деривативні конструкції відіграють важливу роль. По-перше, правильно і доречно обрані деривативні конструкції дозволяють письменнику передати певні почуття, емоції, інформацію та ставлення до життя тогочасного суспільства та відповідним чином вплинути на почуття, думки, поведінку та на подальшу діяльність читача. По-друге, читач може адекватно сприймати інформацію, яку отримує, а також має змогу поринути в ту атмосферу, в якій автор створював свій роман, переживши ті ж самі емоції, які переживав митець, відчувши себе представником тої ж самої епохи, про яку писався художній твір.

Варто також зазначити, що самостійні деривати не завжди у повному вигляді можуть передати ставлення автора до героя чи ситуації, тому також необхідно враховувати позамовний контекст та контекстуальні чинники. Комунікативно-прагматична парадигма у мовознавстві передбачає аналіз мовленнєвих явищ у складі висловлювання з урахуванням чинників комунікативної ситуації. Власне, тому аналіз особливостей функціонування деривативних конструкцій може здійснюватися лише з урахуванням етнографічних, історичних та культурологічних компонентів.

Висновки до прешого розділу

Словотвір – це розділ науки про мову, який вивчає структуру слів і способи їх творення. Як окремий розділ науки про мову вивчає зв'язки й структурні типи слів, їх морфемний склад, структуру і способи деривації. Словотвір безпосередньо пов'язаний з лексикологією, оскільки саме лексичні одиниці мови за своїм морфемним складом, будовою і способами деривації є предметом словотвору.

В італійській мові існують різні способи словотвору, до яких відносять деривацію, словоскладання, конверсію, скорочення та акронім. Словотвір стосується ряду механізмів і процесів, які мова використовує для утворення лексем, що дозволяє безперервно збагачувати словниковий склад мови.

Найбільш поширеним способом деривації в італійській мові є насамперед суфіксація, коли до основи слова приєднується суфікс. Наступним за поширеністю засобом словотвору в італійській мові є префіксація, що базується на приєднанні до початку основи слова префікса. Проте інші способу словотвору, як конверсія та словоскладання, також залишаються вживаними.

В італійській мові афікси часто додаються до основи слова задля того, щоб передати різноманітні засоби для вираження емоційно-образних стилістичних відтінків. Наприклад, слова зі зменшувально-пестливими або збільшувальними суфіксами використовуються для передачі різноманітних емоцій, висловлювання ставлення до предмета чи героя, його оцінки чи характеристики. Таким чином, зменшувальні та збільшувальні суфікси, стаючи носіями емоцій та оцінок, перетворюються на емоційно-оцінні суфікси суб'єктивної оцінки. У цілому, все це зумовлено інтралінгвальними та екстралінгвальними чинниками, рівнем емоційності мовця, його ставленням до описуваного предмета, події чи персонажа чи до співрозмовника. У будь-якому випадку, для розуміння значення деривованого (похідного) слова та його конотації необхідно звертатися до значення слова-основи, а також брати до уваги умови вживання цього деривата, зокрема, із урахуванням тогочасних етнографічних, історичних та культурологічних компонентів.

Структура лексичного значення слова постійно розвивається та змінюється. Значення слова передає закріплене знання про предмет. Натомість смисл слова може змінюватися та варіюватися у різних ступенях залежно від структури та розвитку мови. Межі смислової структури лексичної одиниці визначаються в результаті семантичної співвіднесеності з іншими важливими елементами контексту. Значення стосується закріплених у певній мові значень та їхніх складників, а смисл включає у себе структуру лексичного значення та орієнтується на його концептуальне сприйняття в межах певного дискурсу чи ситуації.

Вибір способу словотвору залежить від контексту та комунікативних потреб мовця. Окремо взяті деривати не завжди у повному обсязі можуть

передати ставлення автора до персонажа чи ситуації, тому також необхідно враховувати позамовний контекст та контекстуальні чинники. Комунікативно-прагматична парадигма у мовознавстві передбачає аналіз мовленнєвих явищ у складі висловлювання з урахуванням чинників комунікативної ситуації із залучення до аналізу категорій лінгвопрагматики: дейксису, референції, пресупозиції, мовленнєвого акту.

Так, дейксис здійснює ідентифікацію суб'єкта / об'єкта через його ставлення до мовленнєвого акту чи контексту, пресупозиція входить у широкий клас імпліцитних семантичних компонентів висловлювання, а мовленнєвий акт з його компонентами локуції, ілокуції та перлокуції містить інформацію про комунікативний намір мовця та перлокутивний ефект. Для розуміння смислу висловлювання з дейктичними елементами необхідно звертатися до контексту або відповідної комунікативної ситуації чи відповідного мовленнєвого акту.

Отже, афіксальні деривати необхідно досліджувати у контексті комунікативної ситуації, а саме комунікативно релевантних обставин комунікативної ситуації, в яких відбувається спілкування, та у складі мовленнєвого акту, оскільки саме ілокутивна ціль, тобто намір мовця, дає змогу адекватно тлумачити певне висловлювання. Для аналізу лінгвопрагматичних особливостей афіксальних дериватів необхідно залучати до аналізу категорії лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики.

РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДЕРИВАЦІЇ У РОМАНАХ ПРЕДСТАВНИКА ВЕРИЗМУ Л. КАПУАНИ

2.1 Лінгвістичні особливості веризму та стиль Л. Капуани

Веризм — літературна течія, яка поширилася в Італії наприкінці XIX століття на хвилі французького натуралізму. Італійський веризм – літературно-мистецький напрям, що виник в Італії наприкінці XIX – початку XX століття і був спрямований на зображення реального життя, щоденної рутини, статусу простих людей, побуту і звичаїв.

Італійська література веризму – це твори письменників кінця XIX ст., які всю увагу зосереджували на гострих соціальних проблемах суспільства, а соціальну несправедливість взагалі розглядали як фатальний закон. Веризм також називають різким відображенням дійсності. Італійський літературний рух висуває на перший план підвищений інтерес письменників до тогочасної соціальної реальності. Веристи зображували ситуації південної Італії, що були сповнені злиднями, труднощами, моральним виснаженням людей. Їх персонажі — фермери, рибалки, шахтарі: власне, скромні простолюдини, робітники, чий психологічний і мовний всесвіт письменники-веристи намагаються відтворити із використанням явищ оцінно-емоційної деривації [59]. Вони описували життя звичайних людей, намагаючись винести його на противагу капіталістичному хижацтву.

Натуралістичні літературні твори мають за головний предмет людську та соціальну реальність, представляючи її з науковою суворістю, об'єктивно та відсторонено. Італійські веристи сприймають принципи французького натуралізму і переносять їх у зовсім іншу історичну ситуацію. В Італії ситуація не така, як у Франції чи Англії: індустріалізація та політична єдність ще перебувають у стадії зародження, і це посилює вже існуючі проблеми різниці між північчю та півднем півострова. Саме в ці роки зароджується так зване південне питання, і веризм набуває регіоналістичного характеру: у своїх творах митці

різко, песимістично і драматично аналізують та описують власні регіональні реалії.

Луїджі Капуана був поетом, драматургом, критиком, журналістом, прозаїком, автором оповідань, дитячим письменником, фольклористом і теоретиком натуралізму, який він досліджував і першим запровадив в Італії. Еклектика відзначилася на всій творчості сицилійського письменника; багатогранність та вміння варіювати стилі й літературні жанри дозволили йому надзвичайно просто переходити від віршів до дитячих оповідей, від новел до театральних п'єс [70, с. 7].

Наслідки об'єднання Італії стосуються не лише політичного плану, а й економічного, соціального та культурного. Процеси трансформації та розвитку почалися в усіх сферах, що неминуче також стосувалося долі італійської мови. Але на момент об'єднання італійською мовою розмовляли переважно в Тоскані та Римі, тоді як в решті Італії спілкувалися на місцевих діалектах.

Уважний до мовної динаміки, сицилійський письменник чітко розумів італійську соціолінгвістичну ситуацію, далеку від ситуації в інших державах. Він усвідомлював, що праця літератора кінця ХІХ століття аж ніяк не була легкою: треба було встигнути осягнути мову, яка весь час змінювалася в суспільстві, що постійно розвивалося.

Як уже було зазначено, письменники-веристи мали на меті зображення звичайних людей, що потерпали від злиднів, труднощів, морального виснаження. Величезну роль вони відводили умовам життя широких верств населення (особливо тим, кому було дуже важко у Південній Італії). розуміючи, що саме соціальне середовище здійснює визначальний вплив на людину.

Вимога максимальної об'єктивності привела веристів до нового розуміння тенденційності. Вони вважали, що об'єктивна оцінка повинна полягати в правдивому показі дійсності та у відмові від будь-якого втручання автора у розповідь. Звідси веризм характеризується використанням простої і зрозумілої мови, позбавленої поетичних вишукувань. Це мова, яка прагне відобразити реальність об'єктивно та правдиво, не додаючи жодних експресивних елементів

чи риторичних засобів. Моральні оцінки та коментарі авторів залишалися поза межами твору. Також важливою рисою італійського веризму є відсутність романтизму та пафосності: твори оповідають про життя та людські стосунки як воно є насправді, без штучно створених романтизованих елементів.

Крім того, іноді мовлення веризму може включати в себе діалектні чи народні слова чи вирази, які служать для кращої передачі соціального та культурного виміру зображених персонажів. Загалом веристичне мовлення має на меті максимально правдиво відобразити дійсність, без ідеалізацій чи ідеалістичних спотворень.

У цілому, основними характеристиками веризму є:

- об'єктивне відображення дійсності, часто середовища простих людей;
- безособове викладення інформації без втручання автора, який залишається абсолютно осторонь до фактів і не дає коментарів;
- використання простої мови, повної регіональних діалектних виразів, яка відображає спосіб самовираження скромних людей [52].

Традиційні мовні та стилістичні засоби, а також ті, які раніше пропонував Манзоні, збігалися з сучасними наративними тенденціями. Метою Верги, Капуани та Де Роберто було створити нову мову, придатну для інноваційного методу зображення реальності, але із урахуванням традиційних експресивних засобів та манзонійської спадщини. У своїй рецензії на «Сільські новелли» Капуана детально зупинявся на прийомах, використаних Вергою для отримання «цього ефекту природності», і якщо для досягнення бажаних результатів необхідно було порушити граматичні правила, критик був готовий схильно поставитися до "неправильної граматики" [70, с. 18].

Письменник завжди наполегливо працював над виробленням мовного інструментарію, невтомно шукаючи вирішення труднощів, що час від часу виникали. Він усвідомлював, що італійський оповідний жанр нарешті досяг певного прогресу, чому, однак, не послідували мова та стиль.

Власне, завданням Капуани на той час було знайти нові засоби, починаючи з того моменту, коли традиційні перестали бути функціональними. Тому він

особливо уважно спостерігав за змінами, що відбувалися в мові, і серед широкого розмаїття мовних форм намагався обирати саме ті, які ідеально підходили для його творів.

Капуана намагався поєднати академічну мову, рідний діалект та розмовний тосканський діалект, створюючи гнучкий мовний інструмент, який, звичайно, характеризується частими недоречностями, повторами та неоднорідними елементами, але який, тим не менш, рухається в напрямку сучасної мови, і в перспективі, «живої». Саме тому його обидва романи, які були узяті як матеріал дослідження протягом написання цієї роботи, наповнені багатою лексикою та складним для веризму синтаксисом. Довгі описові речення з використанням різноманітних тропеїчних фігур надають забарвленості текстам, оживляють їх. Окрім цього, через використання різних засобів художньої виразності Капуана дуже вдало зображує внутрішні світи своїх героїв – читач має змогу максимально «відчути» персонажа, навіть поставити себе на його місце. А от різні способи словотвору допомагають передати емоційно оцінну конотацію, виразити внутрішні емоції персонажів, висловити експресивність.

Загалом його оповідним творам, як наприклад, романам «Джачінта» чи «Маркіз Роккавердіна», властива увага до нестандартної психологічної типології, гротескний стиль, зображення провінційних постатей і відповідного середовища. Взяти, зокрема, персонажів роману «Маркіз Роккавердіна»: автор обирає просту сільську дівчину, маркізову служанку, на роль головної героїні роману і потім описує її страждання через нещасне кохання, злидні та біди, які постійно супроводжують молоду провінційну дівчину. Або роман «Джачінта»: головна героїня має певний суспільний статус, однак Капуана, використовуючи відповідні тропеїчні та стилістичні фігури, показує, як низько вона впала через нещасливе кохання – знову злидні, знову горе, знову страждання та муки.

Варто також зауважити, що Луїджі Капуана – неперевершений майстер своєї справи: «Маркіз Роккавердіна» був одногосно визнаний критиками шедевром письменника-вериста, який писав роман близько двадцяти років. У драматичній історії маркіза – поступово доведеного до божевілля через докори

сумління за те, що він убив підданого через ревності, після того, як останній погодився одружитися на селянській дівчині, яка роками була служанкою дворянина, і за те, що засудив невинного чоловіка – багато важливих і не розповсюджених тем, які розглянув Капуана, зливаються воедино на тлі випаленої посухою Сицилії. Автор пом'якшує детерміністську форму натуралізму, яку він суворо застосовував у «Джачінті», а також не захоплюється мальовничим острівним фольклором і демопсихологією, як це було в його інших романах. Основні причини – докори сумління і прогресуючий розпад особистості маркіза-вбивці, любов і відданість коханки-селянки – розглядалися разом: так само, як нота «пристрасті» гармонійно поєдналася із «сільським» фоном [53].

2.2 Лінгвопрагматичні особливості деривації у романі Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна»

У романі одного із найвизначніших представників веризму, італійського письменника Л. Капуани “Маркіз Роккавердіна” продемонстровані взаємовідносини між феодалами та простими людьми на Сицилії наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. Сицилія ХІХ століття все ще сприймається у світлі стійкого феодалізму, незважаючи на більш «сучасні» часи. Однак не береться до уваги і той факт, що така форма економічної та соціальної організації була скасована на острові вже протягом кількох десятиліть. Кожний селянин живе за рахунок сільського господарства та ремесла: хто має більше землі, той має значення та впливовість. Хто має всю землю, той і є володарем усього округу. Автор описує особливості місцевості, де вони проживали, використовуючи явища афіксації:

- “*Dalla parte del viale che conduceva lassù, la casa dei Roccaverdina aveva l'entrata a pianterreno, mentre dal lato opposto la facciata di pietra intagliata si elevava con tre alteri piani su le povere casette di gesso dalle quali era circondata*” [79, с. 4]: зменшувально-пестливий суфікс *-ette* у слові *casette* вказує на те, що звичайні люди живуть скромно, у маленьких хатинках з гіпсу, вони не мають ніякої влади і належать до тої верстви населення,

яка має дуже багато працювати, щоб жити. Злиденність та бідність народу також підкреслюється епітетом *povere*, яке ще раз підкреслює складні умови існування;

- “*Vuol bene alla casina, colà?*” [79, с. 6]: у слові *casina* зменшувально-пестливий суфікс *-ina* знову підкреслює бідність місцевого населення. Це питання ставить маркізу простий старенький селянин, роблячи акцент на тому, що він власноруч, своїми силами та важкою працею побудував собі маленьку хатинку, на відміну від господаря, який ні дня у житті не пропрацював, але при цьому мешкає у величезному просторому палаці;
- “*Al velato chiarore lunare i campanili, le cupole delle chiese di Ràbbato si scorgevano nettamente tra la bruna massa delle case affollate nell'insenatura della collina*” [79, с. 5]: прикметник *affollate* (дер. від *folla*) утворений за допомогою префікса *-a*, який вживається для утворення парасинтетичних дієслів, та суфікса *-ate*, який використовується для утворення прикметників. Л. Капуана вживає цю персоніфікацію для опису хатинок, які розташувалися у своєрідній «бухті» пагорба, ніби ховаючись від усіх, щоб підкреслити, що у хатинках проживало достатньо багато людей, бо чимало селян не мали змоги жити окремо, тому доводилося тіснитися. Окрім цього, у наведеному фрагменті тексту *le cupole delle chiese... si scorgevano nettamente tra la bruna massa delle case affollate nell'insenatura della collina* автор підкреслює непримітність бурої маси хатинок (*la bruna massa delle case*), що юрилися в глибині пагорба, у той час як серед них виблискували дзвіниці та куполи церков.

При цьому автор дає зовсім протилежну оцінку головному герою роману – маркізу – та його замку, який боком приліпився до вершини гори та звисає над містечком Раббато, ніби нагадуючи всім, хто тут господар. Окрім того, опис маркіза зіставляється з наближенням сильної зливи, якій передують блискавки та грім (*Infatti lampeggiava e tuonava; già rari goccioloni schizzavano dentro dall'aperta vetrata del terrazzino*), що фактично передає внутрішній стан героя – всередині нього все розривається від мук совісті. Метафора *rari goccioloni* нібито

є відображенням великих, але таких поодиноких і нечастих сльозин, що покрапували у душі маркіза. І знову бачимо антитезу у реченні *goccioloni – terrazzino*, яка підкреслює незначущість та малість побутових предметів, та натомість вказує на емоційно нестабільний внутрішній стан маркіза.

Досліджуючи текст роману Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» в аспекті вживання мовленнєвих актів (за класифікацією Дж. Серля), слід зазначити, що у висловлюваннях з дериватами переважають репрезентативи, що містять інформацію про опис природи, зовнішнього вигляду персонажів, їх рис характеру, внутрішнього світу.

Більше того, письменник використовує афіксальні деривати, щоб не просто описати місце проживання головного героя, але й показати, ким він є насправді, розкрити внутрішні якості героя: *“La casa dei Roccaverdina aveva l'entrata a pianterreno, mentre dal lato opposto la facciata di pietra intagliata si elevava con tre alteri piani su le povere casette di gesso dalle quali era circondata”* [79, с. 4].

Перш за все, варто зазначити, що у наведеному тексті яскраво виражена антитеза *la facciata di pietra con tre alteri piani su le povere casette di gesso*, яка знову підкреслює бідність місцевого населення і водночас протиставляється невимовній заможності маркіза Роккавердіни. Метафора *la facciata di pietra intagliata* передає кам'яну суворість та холодну байдужість маркіза до всіх і всього.

У наступному уривку тексту *“Gli altri lati... davano a chi guardava l'impressione che l'edificio si fosse sprofondato per un avvallamento della collina. Il terrazzino della sala da pranzo rispondeva a ponente, e il vento impetuoso lo investiva di faccia”* бачимо також чимало тропеїчних фігур, зокрема:

- *“l'edificio si fosse sprofondato per un avvallamento della collina”* [79, с. 4]: префікс *-s* у прикметнику *sprofondato* використовується для утворення парасинтетичного дієприкметника, деривованого від прикметника *profondo*. Персоніфікація *l'edificio si fosse sprofondato* надає більш інтенсивного значення словосполученню і ще раз вказує на те, що палац

уже давно «просів», завалився у западину, як і все людяне всередині маркіза;

- “*Il terrazzino della sala da pranzo rispondeva a ponente*” [79, с. 4], “*L'anticamera era piena di contadini e di operai, tutti in piedi attorno al tavolino dove il marchese, seduto, esaminava liste di conti scarabocchiate con grossa scrittura...*” [79, с. 5] за допомогою зменшувально-пестливого суфікса *-ino* у словах *terrazzino*, *tavolino* Л. Капуана підкреслює велич та значущість маркіза, а також вказує на його зверхність. Маркіз поводить себе так, наче він володар усього живого – все йому має підкорятися, усе нижче та менше за нього;
- “*e il vento impetuoso lo investiva di faccia*” [79, с. 4]: прикметник *impetuoso* утворений за допомогою суфікса *-oso*; сам компонент персоніфікації *il vento impetuoso* говорить про силу та бурхливість вітру. Це також підкреслюється наступними словами *lo investiva di faccia*, які надають негативного відтінку реченню, підкреслюючи суворість погодних умов у місці проживання маркіза. Персоніфікація *il vento lo investiva di faccia* дає можливість провести певну паралель між кліматичними умовами та внутрішнім світом маркіза: такий же різкий, бурхливий вітер, як і маркіз;
- “*Il marchese però scendeva da cassetta appunto quando, raggiunta la pianura, lo stradone filava dritto a perdita d'occhio, tra il frinire delle cicale su per gli ulivi e il zirlare dei grilli tra le stoppie*” [79, с. 19]: вживаючи збільшувально-згрубілий суфікс *-one* у слові *stradone*, автор підкреслює велич та просторість вулиці, де проживав маркіз. Окрім цього, письменник використовує персоніфікацію *lo stradone filava dritto a perdita d'occhio*, тобто вулиця простягалася досить далеко, ніби знову підкреслюючи, що маркіз настільки величний, – все, що його оточує, має відповідати його рівню, починаючи від палацу і навколишніми пейзажами і закінчуючи людьми, які працюють на нього.
- “*Che mostruosità quella massiccia facciata, con lo smisurato portone e le pesanti mensole dei balconi, in quel vicoluccio, tra casette che non*

permettevano di poterla osservare da vicino" (p. 43): знову бачимо опис палацу Роккавердіни, який маркіз прагне повністю переробити. Начебто це стане новою сторінкою його життя – настільки він намагається позбутися усього, що пов'язане з минулим. Збільшувано-згрубілі суфікси у поєднанні з епітетами *smisurato portone, pesanti mensole* передають величезні розміри палацу, зменшувально-пестливі суфікси у словах *vicoluccio, casette* вказують на його масивність серед маленьких вулиць та бідних хатинок, що знову підкреслює важливість маркіза, його статус у середовищі. Однак у цьому випадку варто зазначити, що сам автор дає негативну характеристику палацу, підкреслює його потворність словом *mostruosità*, проводячи паралель із внутрішнім світом героя, який після скоєння жахливого злочину пішов у небуття: маркізові простіше забути старе, ніж покаятися. Оскільки, як було зазначено, письменники епохи веризму залишаються осторонь і не дають оцінку ситуації, у наведеному прикладі можна говорити про те, що афіксальний словотвір з конотацією є винятком із правила.

Достатньо велика кількість афіксальних дериватів зустрічається і в описі самих персонажів або їхньої поведінки. Луїджі Капуана приділяє чимало уваги кожному герою роману, тож, відповідно, щодо кожного із них можна проводити дескриптивний аналіз, розглядати деривати, які використовуються письменником для загальної характеристики деяких персонажів, та визначити їхні функції з урахуванням лінгвопрагматичних особливостей.

Головна героїня роману “Маркіз Роккавердіна” – Агріпіна Сольмо, вірна та віддана кохана маркіза, яка, однак, не належить до дворянського роду і тому має жити у шлюбі з іншим чоловіком. Будучи простою дівчиною, автор описує її як “*poveretta*” [79, с. 8], “*con occhi intenti e labra scolorite*”. Вживаючи епітет *poveretta* зі зменшувально-пестливим суфіксом *-etta*, автор начебто співчуває втраті Агріпіни, а також натякає на її скрутне фінансове становище та говорить про тяжку працю при цьому (“*una*

raccogliatrice di ulive [79, с. 10]”). Описуючи Агріпіну, автор вдається до вживання асидентону, який вказує на схвильований емоційний стан персонажа, пришвидшений темп мислення: “*Agrippina Solmo abbassò gli occhi, stiè un istante indecisa, poi, senza un motto né un gesto, lentamente volse le spalle e sparì come se avesse avuto le suole delle scarpe foderate di ovatta.*” [79, с.10].

У другому словосполученні *labra scolorite* прикметник вживається із префіксом *s-*, який вказує на відсутність певної якості – у цьому випадку, на відсутність кольору, на прозорі губи, тим самим роблячи акцент на її поганому вигляді, що передає внутрішній стан дівчини через утрату хоч і некоханого, але чоловіка.

Через своє незнатне походження Агріпіна постійно потрапляє під критику, пригнічення та обзивання від тих, хто має вищий статус та дворянське походження. Наприклад, тітка маркіза, баронеса, зневажливо йменує її “*quella donnaccia*”, “*la sfacciata*” [79, с. 10]. У першому випадку автор використовує пейоративний суфікс *-accia* у слові *donnaccia*, який має негативну конотацію та передає зневажливе ставлення до героїні. У другому – *la sfacciata* – автор вживає префікс *s-*, який вказує на відсутність, підкреслюючи “нахабність” бідної дівчини, яку покохав сам маркіз, та знову принижуючи її.

Окрім того, баронеса Лагоморто настільки ненавидить Агріпіну, що звинувачує бідолашну у всіх прикростях цього світу. Однак і їй самій Капуана дає неоднозначну характеристику: з одного боку, вона прагне допомагати бідним, знедоленим людям, годує їх; однак з іншого боку, її ненависть до Агріппіни Сольмо та деяких інших людей спотворює її образ:

- “*Faccio fare, ogni tre giorni, una fornata di pagnotte da due soldi; pensate a distribuirle voi*” [79, с. 48]. У наведеному реченні бачимо душевну доброту старенької тітки маркіза, яка наказує спеціально випекти велику кількість хлібин для знедолених. Іменники *fornata* та *pagnotte*

мають пестливі суфікси для вираження доброго ставлення баронеси до ситуації в цілому.

Натомість стара баронеса Лагоморто переповнена ненавистю до коханої маркіза, ні в чому не винної Агріппіни. Й, окрім звичайних обзивань та принижень, ми можемо відчутти червивість її характеру через домашніх улюбленців. Як зазначає автор:

- *“S'interruppe vedendo entrare dall'uscio rimasto socchiuso quattro canini neri, bassi, mezzi spelati, con gli occhi cisposi, quasi vecchi quanto lei, che volevano saltarle tutti insieme su le ginocchia [79, с. 12]. Dai seggioloni dov'erano accovacciati, due canini ricominciarono a tossire con rauchi scoppi” [79, с. 42]* – через опис собак вимальовується характеристика тітки маркіза: вона така ж стара, неприємна особа, яка не все вже пам'ятає, але її ненависть до бідолашної дівчини не зменшується. Метафори *canini neri, bassi, mezzi spelati, con gli occhi cisposi* підсилюють характеристику героїні; порівняння *quasi vecchi quanto lei* ще раз робить акцент на тому факті, що вона вже зовсім не молода. Іменник *seggioloni* зі збільшуваним суфіксом *-oni* вказує на заможність баронеси, натомість іменник *canini* зі зменшувальним суфіксом ніби показує, що у такому великому будинку живе така маленька пані.

Коли маркіз божеволіє, Агріппіна єдина готова бути біля нього вдень і вночі: настільки сильним було її кохання. Неймовірної краси дівчина, при хворобі Роккавердіни вона повністю втрачає свою красу та молодість, про що й говорить автор: *“Agrippina Solmo, pallida come una morta, coi neri capelli in disordine, buttata per terra la mantellina, si era messa ad asciugargli, senza una parola, senza una lagrima, con un pietoso stupore negli occhi che non si staccavano dal viso sfigurato del suo benefattore; non lo chiamava altrimenti” [79, с.121].* Із наведеного уривка бачимо, що вона повністю сконцентрована на коханій людині, проте на себе у неї немає ні часу, ні бажання. Капуана вживає порівняння *pallida come una morta*, порівнюючи її блідість зі смертю та підкреслюючи, що квітуча дівчина зовсім зав'яла, оскільки її *benefattore*

(іменник на позначення *благодійника*), утворений способом словоскладання *bene + fare (fattore)*, невиліковно хворий, має *il viso sfigurato*, (дієприкметник, утворений за допомогою префікса *s-* на позначення негативного значення, «безобразне обличчя»). Більше того, у наведеному уривку вживаються й інші тропеїчні фігури: асидентон *senza una parola, senza una lagrima, con un pietoso stupore negli occhi*, що вказує на схвильований емоційний стан Агріпіни; метафора *capelli in disordine* (іменник *disordine*, утворений за допомогою префікса *dis-*, що вказує на протилежність дії чи поняття); персоніфікація *occhi che non si staccavano dal viso*. Вона настільки віддана маркізові, що своєю єдиною шаллю (*la mantellina* – іменник зі зменшувально-пестливим суфіксом *-ina*) витирає його обличчя, навіть не роздумуючи над цим. Вона не помічає його мінусів – настільки сліпо кохає його:

- “*Ora è docile come un agnellino*”, говорить про божевільного маркіза Агріпіна, яка все життя прокохала лише його. Вона порівнює маркіза з покірним ягнятком, вживаючи зменшувально-пестливий суфікс *-ino* у слова *agnellino*.

У цілому, автор зазначає природню красу дівчини, дає їй максимально позитивну характеристику, вказуючи на відданість, чесність та вірність Сольмо по відношенню до маркіза та на заздрість інших по відношенню до неї:

- “*Era tuttavia bella, meglio della marchesa, con quel viso affilato, bianco come il latte e quegli occhi neri e quei folti capelli nerissimi, alta e snella*”; “*L'aveva invidiata allora, sentendosi inferiore a lei per giovinezza e bellezza, ma senza sdegno e senz'odio. La sua (di Zòsima) gran nemica ella l'aveva subito ritrovata, invisibile, ma presente in quella casa dove si era lusingata di regnare sola e senza contrasti*” [79, с. 68]. По-перше, автор, порівнюючи Агріппіну з новоспеченою маркізою, віддає перевагу Сольмо, зазначаючи правильність її рис зовнішності: *quel viso affilato, bianco come il latte e quegli occhi neri e quei folti capelli nerissimi, alta e snella* – бачимо в описі порівняння *viso bianco come il latte*; епітети *occhi*

neri, у тому числі з абсолютними прикметниками *capelli nerissimi*; а також полісидентон із вказівними займенниками *quel, quegli, quei*. По-друге, Капуана сам вказує на *quel viso affilato*, підкреслюючи правильність рис обличчя дівчини, а також згадуючи про її молодість і красу.

Дон Аквіланте – найбільш досвідчений у всьому місті, чесний та впевнений у собі адвокат маркіза Роккавердіни, любитель спіритизму. Знайомлячи читача з героєм, автор використовує наступні словосполучення для його опису:

- “*Visto a quel modo, gli parve più alto, più magro, più strano, con la scialba faccia interamente rasa, col lungo collo fasciato dal nero fazzoletto di seta, le cui punte formavano un piccolo nodo davanti, con le falde dell'abito nero che gli scendevano oltre il ginocchio, coi calzoni neri quasi aderenti alle secche e interminabili gambe, con quelle stecchite braccia che si agitavano in ossequioso saluto*” [79, с. 2]: прикметник *interminabili* утворений за допомогою і префікса *in-*, що вказує на протилежність та неможливість дії (*terminare* – закінчувати, *interminabile* – нескінченний) і суфікса *-abili*, що використовується для утворення прикметників від дієслів. Виходячи з контексту, ця метафора про безкінечні і дуже худі ноги дона Аквіланте, а також все речення і цілому створює в уяві його портрет – худої, високої зайнятої людини, про що свідчить вживання асидентону: діловий дон Аквіланте постійно перебуває у роботі, увесь час поспішає;
- “*Latinista, grecista, filosofo, teologo, giureconsulto, egli era tenuto meritatamente in grandissima stima anche nei paesi vicini.*” [79, с. 3]: суфікс *-issima* вживається на позначення абсолютних прикметників – у цьому випадку автор намагається довести, що Дон Аквіланте – неперевершений майстер своєї справи, справжній професіонал, який нізащо не складе руки, поки не переможе. Капуана, власне, й описує його такими словами, які підкреслюють освіченість Дона Аквіланте.

- “*E quantunque egli fosse incerto se si trattasse di operazioni diaboliche o di fantasticaggini e allucinazioni, non poteva difendersi dal senso di paura che in quel momento lo turbava più forte, forse perché il vento, i lampi e i tuoni imperversanti fuori influivano sui suoi nervi e accrescevano l'effetto della solita e invincibile impressione*” [79, с. 4]: прикметник *invincibile* також утворений за допомогою префікса *in-*, що вказує на неможливість та протилежність дії (у цьому прикладі вказує на незабутнє враження), і суфікса *-abile*, що використовується для утворення прикметників від дієслів. Дон Аквіланте здавався непереможним адвокатом, він був дуже самовпевненим та рішучим, що, власне, підкреслюється насамперед персоніфікацією *il vento, i lampi e i tuoni imperversanti fuori accrescevano l'effetto della solita e invincibile impressione*.

Дон Сільвіо – єдиний персонаж, якому маркіз сповідається у скоєному злочині. Дон Сільвіо – щира, віддана Богу особа, яка вважає віру основним рушієм свого життя. Власне, такий герой – це яскравий приклад персонажів, притаманних епосі веризму: звичайна людина зі звичайним життям, що належала до низької верстви населення тогочасної Італії, мала свої буденні клопоти і також потерпала від злиднів. Образ священника побудований відповідно до наративних канонів Манзоні, тому автор роману характеризує його наступним чином:

- “*l'imposta poco solida del suo balconcino della sua cameretta”, “la sua casetta a un solo piano, all'angolo del vicoletto breve”, “il cappezzale del lettino ... davanti sul tavolino” [79, с. 28]: за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів *-ino* (*balconcino, lettino, tavolino*), *-etta* (*casetta, cameretta*), *-etto* (*vicoletto*) автор говорить про бідність дона Сільвіо, підкреслюючи маленьке ліжечко та столик у маленькій кімнатці, невеликий балкончик у маленькій хатинці на короткому провулочку. Таким чином, Луїджі Капуана ще раз робить акцент на тому, що для героя матеріальне майно не є важливим, що він духовна людина, тому намагається заробити собі духовне багатство;*

- “*la sua personcina bassa, magra*” [79, с. 9], “*al magro corpicino del prete, in quella cameretta imbiancata a calce*” [79, с. 28]: у словах *personcina*, *corpicino* Капуана знову використовує зменшувально-пестливі суфікси *-ino/-ina*, які підкреслюють невисокий статус та своєрідну “малість” дона Сільвіо. Він проста людина, яка у порівнянні з маркізом не має нічого та не владна ні над чим. У реченні ... *la sua personcina bassa, magra, che nelle occhiaie e nelle pallide gote mostrava i segni dei digiuni e delle penitenze con cui macerava il misero corpo* епітети *personcina bassa, magra* вказують на незначущість та простоту Дона Сільвіо. Окрім того, наступна метафора *nelle pallide gote infossate* підкреслює набожність та намоленість людини – Дон Сільвіо постійно дотримується посту та молиться, про що автор говорить як про страждання і без того жалюгідного тіла *con cui macerava il misero corpo*. Сільвіо це робить, щоб бути чистим перед Богом, про що говорить наступна метафора *cameretta imbiancata a calce*, яка ніби підкреслює чисту совість Сільвіо, білу, як побілені стіни в його кімнатці.

Автор знову і знову робить акцент на сильній вірі дона Сільвіо, зазначаючи:

- “*E il sant'uomo, che aveva gran fede ed era ingenuo quanto un bambino, dicendo messa, ogni mattina picchiava con le nocche delle dita alla porticina dorata del tabernacolo e con commovente semplicità, invocava: «Gesù Salvatore!»*” [79, с. 48]. У цьому описі бачимо усичення у словосполучення *gran fede*, що вказує на пришвидшений темп розповіді, а також полісидентон *aveva gran fede ed era ingenuo, picchiava con le nocche delle dita alla porticina e invocava*. Окрім цього, в уривку присутнє порівняння священника з дитиною *era ingenuo quanto un bambino* – це, до речі, алюзія на Святе Письмо, коли Ісус Христос каже «*будьте як діти – і увійдете до Царства Небесного*». Як бачимо з опису та поведінки дона Сільвіо, він докладляє максимум зусиль, аби бути з Богом.

Дон Сільвіо скромний та простий, автор навіть порівнює його з куропаткою – такою ж беззахисною та довірливою:

- “*Sembrava una larva anche lui; e intanto saliva e scendeva scale, correva da un quartiere all'altro, con quei suoi brevi passi da perniciotto, rasentando il muro dei vicoli, quasi non volesse farsi scorgere; portando dappertutto, oltre il soccorso materiale, il conforto di una buona parola, di un sorriso, d'una benedizione...*” [79, с. 48]. У цитаті також зустрічаємо асидентон *il soccorso materiale, il conforto di una buona parola, di un sorriso, d'una benedizione*, що вказує на пришвидшений темп розповіді, по суті, на своєрідне перелічення чеснот священика. Окрім цього, на початку уривка автор порівнює дону Сільвіо з тінню: він такий же непримітний – а далі Капуана зазначає про бажання героя залишатися непримітним “*rasentando il muro dei vicoli, quasi non volesse farsi scorgere*”.

Перед візитом маркіза дон Сільвіо дуже щиро молиться у своїй маленькій хатинці, просить Бога припинити негоду, помилувати односельчан. Проте опис погодних умов ніби попереджає нас про прихід Роккавердіни – природа гнівається, ще більший вітер піднімається:

- “*E si sarebbe detto che i venti, indispettiti di quella preghiera, assalissero allora con maggior violenza la casetta, e urlassero con più forza dietro la porta, dietro le finestre e il balconcino*” [79, с. 28]. Парасинтетичне дієслово *assalire*, утворене за допомогою префікса, виконує підсилювальну роль – це персоніфікація, що в поєднанні з іншими художніми засобами *assalissero con maggior violenza la casetta* підкреслює могутність стихії, її велич на противагу маленькій беззахисній хатинці священика, а метафора *i venti indispettiti di quella preghiera* зображують суворість та байдужість вітрів – їм байдуже навіть на молитву.

Після того як маркіз сповідається дону Сільвіо у скоєному злочині (однак без покаяння), він починає переживати, що священник може проговоритися, і всі дізнаються страшенну таємницю:

- “*Si vergognava di esser trascorso; ma non voleva lasciarsi intimidire da quel pretucolo*” [79, с. 55]. Однак, як бачимо зі слів головного героя, маркіз

змінює тактику і починає зневажливо ставитися до дона Сільвіо, про що свідчить принизливий суфікс у слові *pretucolo*.

У цілому, маркіз Роккавердіна має доволі складний характер. Роман починається зі сцени, коли приходить звістка про засудження Нелі – звістка, яка замість того, щоб заспокоїти маркіза, ще більше починає його хвилювати – це також свідчить про емоційну нестабільність персонажа, його психічний стан:

- *“Respirava fortemente, quasi sentisse mancar l'aria nella stanza. Aperti prima gli scuri dell'imposta, spalancò poi la vetrata e si affacciò al terrazzino”* [79, с. 5] – маркізу стало зле від новин, він тяжко дихає, йому не вистачає повітря – це свідчить про хвилювання героя. За допомогою зменшувально-пестливих суфіксів у словах *terrazzino* та *vetrata* автор ніби ще раз робить акцент на підвищено емоційному стані маркіза, недостатній кількості повітря навіть із відчиненим вікном або стоячи на терасі.

Як приклад підвищеної емоційності та складного характеру маркіза Роккавердіни можна також навести наступний уривок:

- *“Era impazientissimo. Impolverato peggio dei manovali, il marchese andava da un punto all'altro dando ordini, gridando come un ossesso se si vedeva malcapito, togliendo di mano il piccone a un operaio se questi esitava nel dare i colpi per paura di vedersi crollare addosso un pezzo di muro: «Così, animale! Debbo insegnarti io il tuo mestiere?»”* [79, с. 43-44] – і без того важкий норов маркіза Капуана підкреслює наступним абсолютним прикметником, утвореним за допомогою суфікса *-issimo*. Маркіз настільки поспішає, що зовсім не контролює свої емоції. Він постійно кричить на працівників, принижує їх, про що свідчить порівняльна конструкція *gridando come un ossesso*, а також мовленнєвий акт-експресив із звертаннями з принизливою конотацією (*Così, animale!*) і риторичне запитання (*Debbo insegnarti io il tuo mestiere?*), яке чітко передає його нервовість, підвищену емоційність та неврівноваженість. Сам Роккавердіна працює так само, як і всі інші, що підкреслюється конструкцією *impolverato peggio dei manovali* з

деривованим прикметником *impolverato*, утвореним за допомогою префікса *im-* та суфікса *-ato*, притаманного прикметникам в італійській мові.

У вищенаведеному уривку вживаються мовленнєві акти експресиви на позначення емоційного стану персонажа. Розглянемо приклад: “*Ve lo giuro, mastro Vito! Niente!... Neppure un sospetto!... Avevo anzi voluto andarmene da Ràbbato, per levarmegli di mezzo. Il marchese non voleva più vedermi, mi trattava male... Che colpa ne avevo io? Era stato lui... Io avrei voluto morire qui, da serva, per gratitudine...*” [79, с. 121]. Агріпіна дуже схвильована, вона у розпачі через ситуацію, яка сталася з маркізом, і звинувачує себе у цьому. Власне, саме використання експресивів передає емоційний стан героїні – вона сзвильована, емоційно неврівноважена, у відчаї.

Характерною рисою мовлення маркіза при зверненні до підлеглих є поєднання мовленнєвих актів директивів з експресивами: “*Che vuoi? Parla! Spicciati!*” [79, с. 14]; “*«Zitta! Zitta!»*, urlò il marchese” [79, с. 15]; “*Lasciate fare a me*” [79, с. 28]; “*Si calmi!*” [79, с. 62] – усі накази віддає маркіз. Він має високий статус у суспільстві, практично необмежену владу у своїй місцевості, тому віддає накази, спрямовані не тільки на виконання певних дій, але і на зміну емоційного стану підлеглих, змушуючи їх своїм криком «заспокоїтися».

До речі, саме прізвище маркіза також утворене за допомогою способу словоскладання – *Rocca + verd + ina*, що, по суті, означає *зеленувату скелю*. Капуана дає таке ім’я головному герою, можливо, тому, що скеля сама по собі є гірською породою, ніби стіна з каміння, холодна, незламна та непохитна, як і маркіз; однак навіть на цій скелі існують рослини – так само і у героя періодами зароджується почуття провини, прокидається совість та з’являється бажання все виправити, проте жорстка та невідступна натура не дозволяє цього зробити. А от герой, якого засуджують за вбивство замість маркіза, має цікаве прізвище – *Casaccio*, яке є похідним від слова *caso* із доданим пейоративним суфіксом *-accio* та означає «випадковий». Недарма Луїджі Капуана обирає саме таке прізвище несправедливо засуджений, ні в чому не винній людині – він випадково з’явився не в тому місці не у той час.

2.3 Лінгвопрагматичні особливості деривації у романі Л. Капуани «Джачінта».

Капуана розглядав роман як *"справжній епос, єдину можливу епопею сучасного буття"* [цит. за: V GRAVINA] і намагався знайти його начала вже у представників літератури Відродження. Гостре почуття реальності і тогочасне зображення життя в її умовах, на думку письменника-вериста, були тими реалістичними традиціями, до яких зверталися веристи. Роман «Джачінта» передає психологічний портрет жінки; сам письменник вивчає жіночу психологію, нерозривно пов'язану з фізіологією, пояснюючи пориви душі імпульсами плоті. Роман "Джачінта" став першим веристським романом в італійській літературі. Капуана також звертається до "фізіологічної психології", що допомагає йому пояснити вчинки і дії його героїні. Пристрасть Джачінти зумовлена не стільки природною потребою любові, скільки її фізичним та духовним складом. Почуття головної героїні складні і багатогранні, вони весь час змінюються. Кохання, яке стало для дівчини основою життя, не просто дає їй щастя, але і стає причиною катастрофи. Психологія Джачінти визначається її оточенням, а не лише фізіологією: середовище, в якому існує дівчина, – це її родина у провінційному місті, в якому і розгортається дія роману. Л. Капуана показав справжній образ сучасної Італії, хоч і після довгоочікуваного офіційного об'єднання, але все ще роздрібненої, з її феодальними пережитками, відсталістю, неосвіченістю і злиднями.

Стиль Капуани відрізняється від попередніх канонів. Він вживає літературну мову, максимально використовуючи терміни тосканської традиції. У цілому, в тексті багато слів зі зменшувальними суфіксами (*ombrellino, musino...*). Зменшувальні слова ніби намагаються позначити патетичну близькість, що суперечить поетиці дистанції Е. Золя. Читач має співчувати протягом усього роману. Набагато ефективнішим є персоніфікація об'єкта. За аналогією ми могли б згадати історії дитинства Діккенса, в яких

домінують покинуте дитинство, холод у людських стосунках і заміна об'єкта замість афективної присутності. Усі ці елементи служать для побудови психологічного контексту, в якому проходить життя Джачінти.

Головна героїня, як уже було зазначено, має глибоку травму: дочка неосвіченого батька та матері-інтригантки, жадібною до грошей і насолоди, була зґвалтована в дитинстві молодим слугою. Капуана дає наступну характеристику матері Джачінти:

“*La Teresa n'era arrabbiatissima!*” [80, с. 103]; “*La signora Marulli lanciava un'occhiataccia alla figlia*” [80, с. 29]; “*Tanto meglio – rispose questi, guardando dalla parte dove la signora Marulli, col vestito nero accollato, orlato da un goletto bianchissimo, a cartocci, che dava risalto alla sua bella testa di donna matura, pareva ragionasse fitto fitto colla signora*” [80, с. 23-24]. В описі матері Джачінти, Терези Маруллі, зустрічаємо наступні елементи:

- абсолютний прикметник *arrabbiatissima* вказує найвищий ступінь роздратованості синьйори Маруллі після чергових дій Джачінти;
- словосполучення *lanciava un'occhiataccia alla figlia* також має негативну конотацію й, більше того, іменник *un'occhiataccia* має пейоративний суфікс *-accia*, який підкреслює зневажливе, презирливе ставлення до доньки;
- абсолютний прикметник *bianchissimo*, який вказує на своєрідну безперечність жінки, на високий статус і, відповідно, можемо провести паралель: білосніжне намисто як білосніжна репутація;
- парасинтетичний дієприкметник *accollato*, утворений за допомогою префікса *-a*, який вживається для утворення парасинтетичних дієслів, та суфікса *-ato*, який використовується для утворення прикметників або дієприкметників. Капуана його вживає, аби точно передати зовнішній вигляд сукні, навіть з найменшими деталями.
- епітети (*vestito nero, donna matura*), що допомагають в уяві створити образ матері Джачінти – гарно вбраної зрілої жінки.”

Простота та легкість дочки у спілкуванні вражає синьйору Марулли: “*La signora Marulli vedendola parlare animatissima e ridere fra un gruppo, in un angolo, era sorpresa anche lei dell’insolita spigliatezza di sua figlia*” [80, с. 65] – також вживається абсолютний прикметник *animatissima* для підкреслення вищого ступеня життєрадісності Джачінти. Власне, у наведених прикладах також зустрічаємо репрезентативи, які, у цьому випадку, описують риси характеру та зовнішність персонажів.

Однак, як відомо із сюжету роману, ця життєрадісність проіснує недовго: Джачінту тягне до коханого Андреа, із яким, на жаль, вона не може одружитися. Психологічний портрет Андреа письменник подає наступним чином:

“*Andrea, sbalordito, rimase un pochino nella stanza da giuoco, presso il tavolino dove il signor Marulli, il Porati e il Regio Procuratore facevano una partita a tressette; poi uscì nell'andito*” [80, с. 115]. У наведеному фрагменті тексту бачимо зменшувальні суфікси *-ino* у словах *pochino*, *tavolino*, що передають внутрішній стан персонажа, його невпевненість в діях, нерішучість. А дієприкметник *sbalordito* є описовою метафорою із негативною конотацією.

Описуючи стан Джачінти наступним чином, автор підкреслює факт її божевільного кохання до Андреа: “*Gli aveva dato le chiavine del portone e dell'uscio di entrata; e la notte rimaneva ad attenderlo, impazientissima, gustando l'acre ansietà di quelle interminabili ore d'aspettazione, finché quei di casa non andavano tutti a letto, finché le vie della città non si riducevano affatto deserte*” [80, с. 127]. Даючи характеристику героїні, Капуана вживає абсолютний прикметник *impazientissima*, щоб показати ступінь закоханості Джачінти. Це підкреслюється іншими художніми засобами: метафори *interminabili ore d'aspettazione* (вживання префікса *-in* у прикметнику для надання протилежного значення), *l'acre ansietà* для передачі емоційного стану дівчини – для неї очікування на Андреа перетворюється на муку; *quei di casa* – дейксис на позначення її родини, що має різні ставлення до ситуації дівчини. Зменшувально-пестливий суфікс у слові *chiavine* вказує на бережне та ніжне

ставлення Андреа до Джачінти, натомість слово *portone* має збільшувано-згрубілий суфікс на позначення масивності дверей – по суті, це уособлення перешкод, через які йтиме героїня до свого кохання.

Проте, як уже було зазначено, це кохання принесе дівчині не лише щастя – воно стане причиною майбутньої катастрофи. Наступний фрагмент тексту описує емоційний стан та дії Джачінти:

“E mentre le mani febbrili di Giacinta cavavano fuori ogni cosa, buttando vestiti, camicie, goletti, polsini qua e là, alla rinfusa, sul letto, sulle poltrone, sul tavolino, egli provava la strana sensazione di qualcosa che gli veniva sconvolto dentro; e cominciava a pentirsi d’aver così facilmente acconsentito a quel capriccio di donna.

Vuotata la valigia, Giacinta apriva l’altra; ed era di nuovo un volar di pantaloni qua e là, di panciotti, di cravatte, di guanti, di stivaletti, di spazzole, di libri.” [80, p. 241].

Автор вживає експресиви для опису емоційного стану героїні. Джачінта перебуває у відчаї та розпачі: у неї померла дитина. Автор також передає горе героїні через використання асидентону у двох реченнях, який пришвидшує темп розповіді, вказує на підвищений емоційний стан Джачінти – вона нервує, викидає речі з валіз. Окрім цього, автор вживає епітет *le mani febbrili*, що вказує на хворобливий стан дівчини. Дієприслівниковий зворот *buttando vestiti, camicie, goletti, polsini qua e là* описує одночасність декількох дій, а дійтичні елементи *qua e là*, які вживаються двічі у наведеному фрагменті тексту з підсилювальною метою, вказують на своєрідний хаос, непорядкованість дій. Також автор використовує зменшувальні суфікси у словах *stivaletti, tavolino, panciotti*: все, що потрапляє під руку Джачінті, кидається у без розбору – і одяг, і книги летять і на крісла, і на стіл, і на ліжко – настільки у відчаї перебуває героїня роману.

Натомість Андреа, залишивши кімнату із божевільною від втрати дитини Джачінтою, починає критикувати самого себе – фактично, Капуана дає оцінку персонажу через репліки самого персонажа: *“Vigliacco! Incapace d’un*

fermo proposito! Non era un uomo, ma un bruto, una carognaccia! Gesticolava, batteva i tacchi, quasi per calcarsi sotto i propri piedi, in disprezzo” [80, с. 243]. У наведеному фрагменті бачимо мовленнєві акти-експресиви, що вказують на підвищену емоційність героя, нервовість та неврівноваженість, а наявний пейоративний суфікс у слові *carognaccia*, маючи дуже негативну конотацію, обзивання, підкреслює самокритику Андреа. Префікси *in-* у слові *incapace* та *dis-* у слові *disprezzo* вживаються для вираження слабкості характеру. Антитеза *non era un uomo, ma un bruto, una carognaccia* ще раз роблять акцент на приниження героя: він боягуз, не спроможний приймати чіткі рішення та брати на себе відповідальність: йому простіше втекти. І знову бачимо мовленнєвий акт-експресив, що передає психологічний портрет героя, описує його емоційний стан.

Погані погодні умови передають внутрішній стан Андреа: «*È già tardi... Piovigina. Son tutto fradicio!*»; «*Il piazzale era deserto*»; «*Una fitta nebbia invadeva lentamente la via*» [80, с. 244-245]. У першому реченні зображується дощ, мряка (використовується зменшувальний суфікс у слові *piovigina* на позначення дрібного, але безупинного дощу), а також вживається елізія *È già tardi...*, аби передати процес роздумів героя, і риторичний оклик з усіченням *Son tutto fradicio!* для передачі емоційності, нервовості, переживання; у другому – безлюдна площа; у третьому – туман, який повільно (суфікс *-mente* вживається для субстантивації прикметника в прислівник *lentamente*) заповняв вулицю. Через опис погодних умов письменник передає внутрішнє самопочуття Андреа – таке ж сіре і гидотне, як погода. Відбувається співвіднесення природи (туман, мряка) та внутрішнього стану персонажа (монотонність, боягузтво Андреа).

2.4 Порівняльна характеристика особливостей вживання дериватів у романах Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта»

Обидва романи Л. Капуани належать до літератури епохи веризму. У цілому, обидва літературні твори насичені різними способами словотвору,

серед яких переважає деривація. Фактично, деривати передають оцінну конотацію, ставлення автора до персонажів чи до ситуації, виражають емоційно-психологічний стан героя або описують його внутрішній світ та почуття. Однак функції дериватів, що вживаються у двох романах, відрізняються в залежності від контексту.

У романах «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта» Л. Капуана часто вдається до детальної дескрипції природи і відповідних погодних умов: злива, туман, мряка, сильний вітер - такі описи переважають у текстах письменника. У таких мовленнєвих актах-репрезентативах вживаються саме деривати з оцінною конотацією, що передають співвіднесення природи та внутрішнього стану персонажа. Наведемо декілька прикладів:

- *“Il marchese esitò un istante. Volgendosi inquieto verso il balconcino contro cui il vento faceva impeto, tendeva l'orecchio all'urlo selvaggio che, imboccato il vicolo, passava rapidamente oltre, seguito da altri ululi, da altri fischi, da altri stridi quasi umani che passavano pure rapidamente oltre in sinistra rincorsa, lasciandosi dietro un intervallo di morto silenzio più sinistro di loro”* [79, с. 29].
У цьому прикладі також бачимо співставлення погодних умов (вітер, що б'є по балкончику, знову зменшувально-пестливий суфікс у слові *balconcino* на позначення величі маркіза) та внутрішнього стану, а точніше емоцій, героя (маркіз хвилюється, вагається). Письменник схиляється до детального опису погодних умов, які створюють паралель із станом персонажів, їхнім внутрішнім світом.
- *“Una fitta nebbia invadeva lentamente la via, avvolgendo l'arco romano della Porta e le case attorno, velando i fanali che pareva agonizzassero nella lattea densità brulicante. Andrea si tirò da parte, per lasciar passare quei carri che andavano via pesantemente, facendo dondolare le loro lanterne di tela, visibili appena tra le ruote nere, dietro le gambe dei cavalli... Qualcosa di funebre, di malauguroso...”* [80, с. 244] – у наведеному фрагменті проводиться паралель між густим туманом, який не поспішаючи намагався заповнити вулицю та закрити собою будь-яке світло, та монотонністю та нерішучістю Андреа,

який не здатний самотійно прийняти рішення чи швидко відреагувати на певну подію. Він скоріше поступиться, відійде у бік, як і зазначає автор: *Andrea si tirò da parte, per lasciar passare quei carri*. Окрім цього, в уривку наявний еліпсис: *dietro le gambe dei cavalli... Qualcosa di funebre, di malauguroso...*— це свідчить про повільність героя, його роздуми, міркування. Отже, вживання дериватів з оцінною конотацією у мовленнєвих актах-репрезентативах є спільним для обох романів.

Необхідно також вказати на важливу роль дейктичних елементів: вони наявні у тексті обох романів та відіграють важливу роль у лінгвопрагматичному аналізі дериватів, оскільки вживаються у висловлюваннях, значення яких залежить від особливостей комунікативного акту:

- “*Stai zitta tu!... Non puoi intendere tu!*», aveva risposto sdegnosamente alla sorella. «*Se non mi volete in casa vostra...Fino a diventare assassino... per quella!*” [79, с. 119]. Автор вдається до використання дейктичного елементу *quella* – мова йде про Агріпіну Сольмо, яку вважають причиною всіх нещастя. Ця репліка належить новоспеченій дружині маркіза, яка, однак, розуміє, що чоловік не має до неї навіть крихти почуттів, - від цього вона ненавидить Агріпіну ще більше. Настільки, що навіть не називає її імені, а просто вживає слово *quella* у принизливому тоні;
- “*Me la sentivo sfuggire di mano; perdo la testa pensando all'infame tradimento che quei due mi avevano fatto o stavano per farmi. Ingrati! Spergiuri! Dissimulavo tuttavia. Volevo essere certo...*” [79, с. 31]. Коли маркіз приходить на сповідь до донна Сільвіо, щоб зізнатися у скоєному злочині, він настільки вважає себе правим та настільки зневажає Агріпіну та її чоловіка (якого сам їй обрав), що навіть не називає їхніх імен, а просто зневажливо каже *quei due*. Роккавердіна запевняє сам себе, що він не винний, що так *треба* було вчинити, бо так *справедливо*.
- “*E mentre le mani febbrili di Giacinta cavavano fuori ogni cosa, buttando vestiti, camicie, goletti, polsini qua e là, alla rinfusa, sul letto, sulle poltrone, sul*

tavolino, egli provava la strana sensazione di qualcosa che gli veniva sconvolto dentro; e cominciava a pentirsi d'aver così facilmente acconsentito a quel capriccio di donna. Vuotata la valigia, Giacinta apriva l'altra; ed era di nuovo un volar di pantaloni qua e là, di panciotti, di cravatte, di guanti, di stivaletti, di spazzole, di libri.” [80, p. 241].

У цьому уривку наявні дійктичні елементи *qua e là*, які вживаються двічі у наведеному фрагменті тексту з підсилювальною метою: вони вказують на своєрідний хаос, неузгодженість дій Джачінти, її нервовий стан, розпач (у неї померла дитина). Завдяки використаному двічі дійктичному елементу Капуана ніби вдвічі більше намагається підкреслити великі розміри кімнати, де дівчина у відчаї кидає речі, зовсім не дивлячись, куди вони впадуть.

“Ah, com'erano belli quei giorni!... Andremo in villa. Vi passeremo delle settimane, dei mesi” [80, с. 200]. Джачінта звертається до Андреа і пропонує йому повернутися до місця, яке робило їх щасливими. В уривку вживається декілька дійктичних елементів на позначення віддаленого місця чи часу, зокрема: *quei giorni* – мається на увазі дні, коли вони були вільними і могли не приховувати своє кохання від інших; *vi passeremo delle settimane* - дійктичний елемент *vi* вказує на місце, віддалене від того, де воно знаходяться зараз.

Таким чином, одибва романи Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта», що належать до літературного напрямку веризму, зображають сповнене контрастів життя півдня Італії, протистояння між феодалами та нижчиними прошарками суспільства. Для обох романів характерним є вживання репрезентативів з афіксальними дериватами з емотивною та оцінною маркованістю, що нараровуються на ілокутивну ціль власне репрезентативів і наближає їх до експресивів. Вибір афіксальних дериватів є прагматично зумовленим. В обох романах опис емоційного стану персонажа та рис характеру співвідноситься з природними умовами (гроза у романі «Маркіз Роккавердіна» корелює з неспокійним внутрішнім станом маркіза, туман і дощ, що не вщухає – з нерішучістю Андреа). Дійктичні елементи вживаються в обох романах здебільшого в негативному контексті. Спільною функцією дійктиків в

негативному контексті у обох романах є субституція референта, до якого мовень виражає презирливе ставлення.

Висновки до розділу 2

Італійський письменник-верист Л. Капуана звертається у своїх романах «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта» до створення психологічних портретів персонажей тогочасної Сицилії, відображаючи на тлі соціального контексту протистояння феодала та простих місцевих жителів.

Для дослідження лінгвопрагматичних особливостей афіксальних дериватів необхідно здійснювати аналіз з урахуванням лінгвопрагматичних особливостей літератури веризму, що втілюються у тексті художнього твору. Зображення дійсності представником веризму Л. Капуаною слід вважати виявом соціального дейксису: на перший план висувається відображення ситуації південної Італії: засилля феодала протиставляється життю простих людей Сицилії, сповненого труднощів та злиднів. Це протиставлення впливає на авторський вибір афіксальних дериватів, що є прагматично зумовленим.

Узагальнено смисловий простір роману веризму «Маркіз Рокавердіна» можна визначити як референтні групи з поляризованою оцінкою, одна з яких пов'язана з головним персонажем – маркізом (негативна оцінка), інша – з простими людьми, жителями містечка Раббато (позитивна оцінка). Референтна група включає суб'єкта (персонажа), місцевість його проживання, оточуючі предмети. Визначення лінгвопрагматичного потенціалу афіксальних дериватів відбувається через встановлення смислових зав'язків у смисловому просторі художнього тексту: при цьому вибір афіксальних дериватів є прагматично зумовленим. На рівні мовлення афіксальні деривати є прагматично вмотивованими.

Зменшувально-пестливі суфікси переважно вживаються у складі референтних груп, пов'язаних з нижчими верствами населення, що визначаються епітетом «povero»: «le povere casette di gesso», «case affollate». Збільшувально-згрубилі суфікси переважно вживаються у складі референтних груп, пов'язаних з

головним героєм роману, маркізом: «*lo smisurato portone*», «*lo stradone filava dritto a perdita d'occhio*». У дескрипції референтних груп, що реалізують протиставлення «феодал – бідні верстви населення», між лексичними одиницями з відповідними оцінно конотованими дериватами спростерігаються смислові відношення контрадикторності: «*lo stradone a perdita d'occhio*» - «*vicoletto breve*»

Вживання заперечних префіксів у складі референтних груп, пов'язаних з негативним персонажем – головним героєм, корелює з негативними рисами характеру маркіза, такими як зверхність та моральний занепад «*lo smisurato portone*», «*sprofondato*». Афіксальні деривати, що відносяться до референтних груп, пов'язаних з негативним персонажем, підсилюються негативно-оцінною лексикою, що вживається у складі висловлювання, і ширше, в усьому тексті художнього твору «*mostruosità*», «*ossesso*», «*impazientissimo*»; при цьому утворюється смисловий ряд.

Ставлення негативних персонажів роману до простих людей відображається автором в афіксальних дериватах, до складу яких входять заперечний префікс *s-*: «*sfacciata*» та пейоративні суфікси *-accia*, *-ucolo*: «*donnaccia*», «*pretucolo*». Відмічено вживання негативними персонажами дейктиків з функцією субституції референта, що підсилюють значення афіксальних дериватів із заперечним префіксом або пейоративними суфіксами: «*quella donnaccia*», «*quei due (...) Spergiuri!*»

У романах представника веризму Л. Капуани переважна кількість висловлювань з афіксальними дериватами відноситься до класу репрезентативів; при цьому особливістю функціонування репрезентативів є емотивна та оцінна маркованість дериватів, що наближає їх до експресивів. Емоційна та оцінна конотація таких репрезентативів нашаровується на ілокутивну ціль власне репрезентативів: автор роману інформує читача про реалії тогочасного життя півдня Італії, при цьому інформативна функція тісно взаємодіє з оцінною.

У мовленні маркіза, зверненого до представників нижчих верств населення, вживаються мовленнєві акти-директиви у поєднанні з експресивами, до складу яких входять лексичні одиниці з негативною конотацією: «*Che vuoi?*»

Parla! Spicciati!» «Zitta! Zitta!», urlò il marchese»; «Così, animale! Debbo insegnarti io il tuo mestiere?» Л. Капуана змальовує його мовлення, вживаючи емотивно марковані *verba dicendi* та порівнюючи його з божевільним: «*gridando come un ossesso*». Директиви виражаються дієсловами з імперативом, експресиви містять слова-афективи, негативно-оцінну лексику, лайливі слова; спрощений синтаксис передає емоційний стан роздратування та лють маркіза.

ВИСНОВКИ

В італійській мові афікси додаються до основи слова для вираження емоційно-образних стилістичних відтінків. Зменшувально-пестливі та збільшувально-згрубілі суфікси, стаючи носіями емоцій та оцінок, перетворюються на емоційно-оцінні суфікси суб'єктивної оцінки. Вибір деривата зумовлюється інтралінгвальними та екстралінгвальними чинниками, рівнем емоційності мовця, його ставленням до описуваного предмета, події чи персонажа чи до співрозмовника. Окремо взяті деривати не можуть у повному обсязі передати ставлення автора до персонажа чи ситуації, тому необхідно враховувати позамовний контекст та контекстуальні чинники. Комунікативно-прагматична парадигма у мовознавстві, в межах якої виконано дослідження, передбачає аналіз мовленнєвих явищ у складі висловлювання і, ширше, в межах дискурсу, з урахуванням чинників комунікативної ситуації. Тому для аналізу лінгвопрагматичних особливостей афіксальних дериватів необхідно залучати категорії лінгвопрагматики та комунікативної лінгвістики: дейксис, пресупозицію, мовленнєві акти, параметри комунікативної ситуації. Для розуміння смислу речення з дейктичними елементами необхідно звертатися до контексту або відповідної комунікативної ситуації чи відповідного мовленнєвого акту.

Основними характеристиками веризму у творах італійських письменників XIX ст., визначним представником якого постає Л. Капуана, є об'єктивне відображення дійсності, зображення соціуму простих людей, викладення інформації без коментарів автора, використання простої мови, насиченої художніми засобами. Вони описували життя звичайних людей, намагаючись винести його на противагу феодалам.

Італійський письменник-верист Л. Капуана звертається у своїх романах «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта» до створення комплексних та складних психологічних портретів персонажей тогочасної Сицилії, відображаючи на тлі соціального контексту протистояння феодала та простих місцевих жителів.

Детерміністська форма натуралізму, характерна для роману «Джачінта», пом'якшується у романі «Маркіз Роккавердіна».

У практичному розділі було здійснено аналіз лінгвопрагматичних особливостей афіксальних дериватів у романах Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта». Узагальнено смисловий простір романів веризму можна визначити як референтні групи з поляризованою оцінкою, одна з яких пов'язана з негативними персонажами, феодалами (негативна оцінка), інша – з простими людьми (позитивна оцінка). Визначення лінгвопрагматичного потенціалу афіксальних дериватів відбувається через встановлення смислових зав'язків у смисловому просторі художнього тексту: при цьому вибір афіксальних дериватів є прагматично зумовленим. На рівні мовлення афіксальні деривати є прагматично вмотивованими; вибір деривата з емоційною та оцінною конотацією зумовлюється асоціативними зв'язками між дериватом та референтною групою.

Відмічено, що зменшувально-пестливі суфікси вживаються переважно у складі референтних груп, пов'язаних з нижчими верствами населення, у той час як збільшувально-згрубілі суфікси – у складі референтних груп, пов'язаних вищими верствами населення. Афіксальні деривати, що відносяться до референтних груп, пов'язаних з негативним персонажем, підсилюються негативно-оцінною лексикою, що вживається у складі висловлювання, і ширше, в усьому тексті художнього твору; при цьому утворюється смисловий ряд.

У романах представника веризму Л. Капуани переважна кількість висловлювань з афіксальними дериватами відноситься до класу репрезентативів; при цьому особливістю функціонування репрезентативів є емотивна та оцінна маркованість дериватів, що наближає їх до експресивів.

Таким чином, обидва романи Л. Капуани «Маркіз Роккавердіна» та «Джачінта», що належать до літературного напрямку веризму, зображають сповнене контрастів життя півдня Італії, протистояння між феодалами та нижчиними прошарками суспільства. Для обох романів характерним є вживання репрезентативів з афіксальними дериватами з емотивною та оцінною

маркованістю, що нашаровуються на ілокутивну ціль власне репрезентативів і наближає їх до експресивів. Дейктичні елементи вживаються в обох романах здебільшого в негативному контексті. Спільною функцією дейктиків в негативному контексті у обох романах є субституція референта, до якого мовець виражає презирливе ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азарова Н. В. Способи морфологічного словотвору в українській військовій термінології. Електронний доступ: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2147.pdf>
2. Алефіренко Л.Б. Семантична кореляція твірних та похідних основ у процесі творення конверсійних іменників сучасної англійської мови / Л.Б. Алефіренко // Філологічні науки: Зб. наук. праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Вип. 3 (6). – Полтава : ПНПУ, 2010. – С. 79-83
3. Алефіренко Н.Ф. Сучасні проблеми науки про мову / Н.Ф. Алефіренко. – М. : ФЛИНТА: Наука, 2016. – 416 с.
4. Арутюнова, Н. Д. Витоки, проблеми і категорії прагматики / Н. Д. Арутюнова, О. В. Падучева // Нове в зарубіжній лінгвістиці / заг. ред. О. В. Падучевої. – М.: Прогрес, 1985. – Вип. 16. Лінгвістична прагматика. – С. 21–38.
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: Монографія / Флорій Сергійович Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
6. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник / Ф. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
7. Білоусенко П.І. Історія суфіксальної системи українського іменника. - К., 1993. - 214 с.
8. Бортнічук О. М. Словотвір у сучасній англійській мові О. М. Бортнічук, І. В. Василенко, Л. П. Пастушенко. К. : Наука, 2000. - 198 с.
9. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова: морфеміка і словотвір. Навч. посібник. 2-ге вид., переробл. і доп. – Тернопіль, 2010. - 200 с.
10. Гармаш О. Л. Англомовна епідигматика та розвиток вокабуляру. Мелітополь: Вид. будинок ММД, 2009. 128 с.
11. Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані мета концепти в процесах концептуальної деривації (на матеріалі мовних інновацій кінця ХХ –початку ХХІ ст.): дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 525 с.

12. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / Горпинич В.О. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
13. Гумбольдт В. Обрані праці з мовознавства. – М.: Прогрес, 2000. – 400 с.
14. Грещук В.В.: Семантична дериватологія: передумови формування і перспектива/ Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Вип. V. – Івано-Франківськ, 2000. – с. 83-86.
15. Дудок Р. І. Слова та їхні смисли / Р. І. Дудок, Р. С. Помірко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія: Філологія. Мовознавство. - 2015. - Т. 252, Вип. 240. - С. 22-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2015_252_240_6
16. Д'яков А.С та ін. Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти / А.С Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько – Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
17. Жовтобрюх М. А. (відп. ред.). Словотвір сучасної української літературної мови / За ред. М. А. Жовтобрюха. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 34 – 41.
18. Загнітко А. П., Познанська В. Д., Омельченко З. Л., Мозгунов В. В. та ін. Українська мова: Словник-довідник. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=2542>
19. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант; переклад з нім. Юрія Федорченка. – Київ : Юніверс, 2004. – 240 с.
20. Клименко Н.Ф. Словотвір // Українська мова: Енциклопедія. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. - С. 618-619.
21. Коваленко К. Г., Сільнича Н. А. Словотвір як мовознавча дисципліна. Електронний доступ: <https://cyberleninka.ru/article/n/slovotvir-yak-movoznavcha-distsiplina>
22. Ковалик І.І. Діалектичний характер словотвірної структури похідного слова // Питання словотвору. – К.: Вища шк., 1979. – С. 20 – 26.
23. Ковалик І.І. Вступ. Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі науки про мову // Словотвір сучасної української літературної мови. – К., 1979. – С. 5-57.

- 24.Копей Ю. О. Потебня в контексті європейського мовознавства. Електронний доступ: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100a6z2-0b15.doc.html>
- 25.Костусьяк, Н., Приймачок, О. (2019). Дериваційна й частиномовна концепції Єжи Куриловича та сучасних українських функційних граматистів: зіставний аспект. Волинь філологічна: текст і контекст, (27), 70–80. вилучено із <https://volyntext.vnu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/840>
- 26.Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: Підручник. - К.: Видавничий центр «Академія», 2006. - 423 с.
- 27.Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун; [пер. з англ. І. З. Налетова] / заг. ред. С.Р. Микулинського та Л.А. Маркової. — М.: Прогрес, 1977. — 300 с.
- 28.Лукінова Т. Б. О.О. Потебня як компаративіст і етимолог / Т. Б. Лукінова // Мовознавство. – 2015. - № 6. - С. 15-21.
- 29.Манакін В. М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. Мовознавство. 2014. №5. С. 35–44.
- 30.Манакін В.Н. Зіставна лексикологія. – Київ: Знання, 2004. 326с.
- 31.Медведєва К. М. Семантика емоційно-експресивних суфіксів квалітативних форм російських антропонімів / К. М. Медведєва. - 2013. - № 7 (54). - С. 487-490. - URL: <https://moluch.ru/archive/54/7300/>
- 32.Моррис Ч. Основания теории знаков. – «Семиотика». М., 1983, с. 47-96.
- 33.Ніколенко А.Г. Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця: Нова Книга, 2007. 528 с.
- 34.Пауль Г. Принципи історії мови: Пер. з нім. Вид. 2. 2014. 504 с.
- 35.Потебня О. О. Думка и мова. Повне зібр. праць: Мова і думка / О. О. Потебня. — М.: Лабіринт, 1999. — С. 5-198.
- 36.Потебня О. О. Із записів з російської граматики. Ч. 1-2./ О. Потебня. - М.: Учпедгиз. Перевид. Харків: Універс. типогр. – 2012. – 536 с.
- 37.Селіванова О. О. Аналітичні мови // Велика українська енциклопедія. URL: [https://vue.gov.ua/Аналітичні мови](https://vue.gov.ua/Аналітичні_мови) (дата звернення: 26.03.2023).

38. Селіванова О.О. Засади сучасної лінгвометодології / О.О. Селіванова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/581>
39. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
40. Серль Д. Класифікація іллокутивних актів // Нове у зарубіжній лінгвістиці. Вип. 17: Теорія мовних актів. М: Прогрес, 1986. С. 170-195
41. Серль Дж. Теорія мовленнєвих актів. - М., 1998. - 180 с.
42. Степанова М. Д. Методи синхронного аналізу лексики (на матеріалі сучасної німецької мови). [2. вид.]. М.: Едиториал УРСС, 2004. 208 с.
43. Ткаченко, І. Г. Співвідношення понять значення – зміст – поняття / І. Г. Ткаченко. – Текст: прямий // Актуальні проблеми філологічних наук: матеріали I Міжнар. наук. конф. (Чита, листопад 2011). - Чита: Видавництво Молодий вчений, 2011. - С. 131-134. — URL: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/25/1175/> (дата звернення: 29.04.2023).
44. Харитончик З.А. Лексикологія англійської мови. Мінськ: Вища школа, 1992. 229 с.
45. Черданцева Т.З. Мова та її образи: нариси з італійської фразеології, 2007. – 168 с.
46. Швачко С. О. Модельовані та немодельовані паттерни словотвору в англійськомовному дискурсі. Філологічні трактати. Суми: Сумський державний ун-т, 2012. Т. 4. №3. С. 84-88.
47. Ярун Г.М. Форма і зміст у лінгвістичній теорії О.О. Потебні. Магістеріум. Випуск 43, 2011. Мовознавчі студії. С. 96–99.
48. Електронний ресурс: <https://www.agrigo.it/agrigo-le-case-del-rabato/>
49. Електронний ресурс: <https://comeaprire.com/topic/56/quando-diminutivo>
50. Електронний ресурс: https://dizionari.corriere.it/dizionario_italiano/A/accrescitivo.shtml
51. Електронний ресурс: <https://www.garzantilinguistica.it/ricerca/?q=derivazione>

52. Электронный ресурс: <http://www.icviadellatecnica.edu.it/wp-content/uploads/2020/04/LETTERATURA-Verismo-e-Verga.pdf>
53. Электронный ресурс: <https://www.ilsolidale.it/post.php?a=774>
54. Электронный ресурс: <http://kant.narod.ru./searle.htm>
55. Электронный ресурс: <https://slovnyk.ua>
56. Электронный ресурс: <https://www.treccani.it/vocabolario/alterazione/>
57. Электронный ресурс: <https://www.treccani.it/vocabolario/carattere/>
58. Электронный ресурс: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/articoli/scritto_e_parlato/formazione_parole2.html
59. Электронный ресурс: https://www.treccani.it/enciclopedia/verismo_%28Enciclopedia-dei-ragazzi%29/
60. Электронный ресурс: https://www.treccani.it/enciclopedia/suffissidiminutivi_%28La-grammatica-italiana%29/
61. Электронный ресурс: <https://www.treccani.it/enciclopedia/suffisso/>
62. Электронный ресурс: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/25/1175/>
63. Электронный ресурс: <https://vronsky.altervista.org/verismo-caratteristiche-temi-poetica/>
64. Anselmi G., Fenocchio G. Tempi e immagini della letteratura. Coordinamento di Ezio Raimondi. Edizioni scolastiche Bruno Mondadori. Vol. 5 – 2004.
65. Bujalka Anton, Baláž Peter, Rýžková Anna. Slovenský jazyk I. Zvuková stránka jazyka. Náuka o slovnej zásobe. – Bratislava, 2000. – 138 s.
66. Dardano, Maurizio; Trifone, Pietro. La lingua italiana: morfologia, sintassi, fonologia, formazione delle parole, lessico, nozioni di linguistica e sociolinguistica. – Zanichelli, 1985. – 415 c.
67. Encyclopedia of Language and Linguistics [2nd edition] (Elsevier. Nov. 2005). – [Online] Available at: <http://www.sciencedirect.com>.
68. Großes Werklexikon der Philosophie. Bände 1 und 2 / [Herausgegeben von F. Volpi.] – Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1999. – 1733 s.

69. Jochimsen, M. Luigi Capuana e Federico de Roberto e il fine del verismo italiano. 2010. – 13 с. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.grin.com/document/148616>
70. Ledda, C. La Ricerca della lingua nelle novelle del primo Capuana (1867/1889) [Tesi di dottorato]. – Università degli studi di Sassari, 2011. 317 p.
71. Lyons J. Semantics. Cambridge, Cambridge UP, 1978. С. 636-724.
72. Martinet, André. Études de syntaxe fonctionnelle/Studies in Functional Syntax. München: Wilhelm Fink Verlag, 1975." *Canadian Modern Language Review*, 34(4), p. 761.
73. Matthews, P.H. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 245 p.
74. Muoio, I.. Tra il naturalismo di ‘costì’ e il verismo ‘di qui’. - 2018 / Fascicolo 2 / p. 52-64 – www.rivista-incontri.nl – <http://doi.org/10.18352/incontri.10267>
75. Nagórko A., Zarys gramatyki polskiej (ze słowotwórstwem), Warszawa 1997.
76. Online Etymology Dictionary. Электронный ресурс: <http://www.etymonline.com>
77. Smith, N., Wilson, D. Modern linguistics. Ch. 8: Pragmatics and communication. London, Penguin Books, 1979. 334 p.
78. Yule, G. (2006). The Study of Language, third edition. New York: Cambridge University Press.

Джерела ілюстративного матеріалу:

79. Capuana L. Il marchese di Roccaverdina. Электронный ресурс: file:///C:/Users/Professional/Downloads/Il_Marchese_di_Roccaverdina.pdf
80. Capuana L. Giacinta. Электронный ресурс: <http://www.braidense.it/dire/giacinta.pdf>